

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КОСТЮК МАКСИМ ВІКТОРОВИЧ

Допускається до захисту:
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____Марія ШКУРАТ
« ____ » _____ 2026 р.

Розвиток транскордонного співробітництва в Україні

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Цифрова бізнес-дипломатія»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:
Зорина АТАМАНЧУК, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент

_____ підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною
шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2026

АНОТАЦІЯ

Костюк М. В. Розвиток транскордонного співробітництва в Україні. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітньо-професійна програма «Цифрова бізнес-дипломатія». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2026.

Робота присвячена комплексному аналізу сучасного стану та перспектив розвитку транскордонного, міжнародного територіального співробітництва України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

Основними науковими результатами роботи є аналіз європейського досвіду транскордонного співробітництва, оцінка розвитку транскордонної співпраці регіонів України в умовах євроінтеграції, кількісне оцінювання впливу транскордонної взаємодії Єврорегіону «Дністер» на макроекономічну динаміку України, а також окреслені перспективи розвитку міжнародного територіального співробітництва.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, міжнародне територіальне співробітництво, єврорегіон, євроінтеграція, прикордонні регіони, прямі іноземні інвестиції.

90 с., 14 табл., 14 рис., бібліограф.: 43 найм.

Kostiuk, M. Cross-border cooperation development of Ukraine. Specialty 292 International Economic Relations. Educational and Professional Program «Digital business diplomacy». Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2026.

The work is devoted to a comprehensive analysis of the current state and prospects for the development of cross-border, international territorial cooperation of Ukraine in the context of deepening European integration processes.

The main scientific results of the work include analysis of the European experience of cross-border cooperation, an assessment of the cross-border cooperation development of Ukraine's regions in the context of European integration, a quantitative assessment of the impact of Dniester Euroregion cross-border interaction on the macroeconomic dynamics of Ukraine, and the outlined prospects for the development of international territorial cooperation.

Keywords: cross-border cooperation, international territorial cooperation, Euroregion, European integration, border regions, foreign direct investment.

90 p., 14 tables, 14 figures, bibliography: 43 references.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	7
1.1 Сутність та види транскордонного співробітництва	7
1.2 Форми реалізації транскордонного співробітництва	17
1.3 Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	33
2.1 Європейський досвід транскордонного співробітництва та можливості його імплементації для України	33
2.2 Аналіз розвитку транскордонної співпраці регіонів України в умовах поглиблення євроінтеграції	41
2.3 Особливості реалізації програм Європейського Союзу з підтримки транскордонного співробітництва щодо сприяння розвитку прикордонних територій	58
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	66
3.1 Актуальні проблеми транскордонного співробітництва України щодо сприяння розвитку прикордонних територій	66
3.2 Перспективи розвитку транскордонного співробітництва України як важлива складова міжнародної співпраці.....	71
3.3 Інноваційні форми співробітництва та механізми залучення міжнародних інвестицій і грантів у вітчизняну економіку.....	77
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Транскордонне співробітництво в сучасних умовах виступає одним із найважливіших інструментів реалізації державної регіональної політики, розвитку міжнародних відносин та поглиблення європейської інтеграції України. В умовах глобалізації та активізації міждержавної взаємодії особливого значення набуває ефективне співробітництво між прикордонними територіями, яке сприяє економічному розвитку регіонів, зміцненню соціальних і культурних зв'язків, підвищенню інвестиційної привабливості та забезпеченню стабільності у прикордонному просторі. Транскордонне співробітництво України, яка дотримується стратегічного курсу на європейську інтеграцію та під час російської агресії стає одним з найдієвіших інструментів соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, створює нові можливості для підвищення економічної активності та конкурентоспроможності національної економіки, зміцнення міжрегіональних зв'язків із країнами-членами Європейського Союзу (ЄС). Співпраця з ЄС відкриває можливості для залучення міжнародної технічної допомоги, розвитку інфраструктури, підтримки малого і середнього бізнесу, реалізації екологічних, освітніх та інноваційних проєктів. Особливу роль у цьому процесі відіграють програми ЄС, спрямовані на підтримку прикордонних територій та розвиток партнерських відносин між регіонами.

Водночас сучасний етап розвитку транскордонного співробітництва України супроводжується низкою викликів, серед яких воєнні дії, економічна нестабільність, міграційні процеси, недостатній рівень розвитку прикордонної інфраструктури, недосконалість нормативно-правового забезпечення, обмеженість фінансових ресурсів, тому особливої актуальності набуває дослідження сучасного стану транскордонного співробітництва, вивчення європейського досвіду та визначення перспектив його подальшого розвитку в Україні.

Теоретичні та практичні аспекти транскордонного співробітництва досліджували у своїх працях Горностаї Н. І. [16], Кістерський Л. Л., Мікула Н. А. [21], Окуньовська Ю. В. [24], Орехова Т. В. [26], Павліха Н. В. [28], Яремко Л. А. та ін. Проте сучасні умови розвитку України, зміни чинного законодавства, нові виклики міжнародного середовища зумовлюють необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану, проблем та перспектив розвитку транскордонного співробітництва України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

Для досягнення поставленої мети визначено **такі завдання**:

- розглянути сутність та види транскордонного співробітництва;
- охарактеризувати форми реалізації транскордонного співробітництва;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні;
- дослідити європейський досвід транскордонного співробітництва та можливості його імплементації в Україні;
- провести аналіз розвитку транскордонної співпраці регіонів України в умовах поглиблення євроінтеграції;
- обґрунтувати особливості реалізації програм Європейського Союзу щодо сприяння розвитку прикордонних територій;
- окреслити актуальні проблеми транскордонного співробітництва України щодо розвитку прикордонних територій;
- визначити перспективи розвитку транскордонного співробітництва України як важливої складової міжнародної співпраці;
- дослідити інноваційні форми співробітництва та механізми залучення міжнародних інвестицій і грантів у вітчизняну економіку.

Об'єктом дослідження є транскордонне співробітництво України в умовах поглиблення європейської інтеграції, що охоплює систему взаємовідносин між прикордонними регіонами України та держав-членів

Європейського Союзу, механізми функціонування транскордонної співпраці, діяльність єврорегіонів, реалізацію програм ЄС щодо підтримки прикордонних територій, а також вплив транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток регіонів України.

Предмет дослідження – теоретичні, організаційно-економічні та нормативно-правові аспекти розвитку транскордонного співробітництва України.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає у систематизації наукових підходів до визначення сутності транскордонного співробітництва, узагальненні європейського досвіду розвитку прикордонних територій та обґрунтуванні перспектив удосконалення транскордонної взаємодії України. Практичне значення полягає у можливості застосування одержаних результатів органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними та регіональними організаціями, громадськими об'єднаннями під час формування стратегій регіонального розвитку, удосконалення механізмів транскордонної співпраці, реалізації спільних міжнародних проєктів, залучення інвестицій, грантової підтримки для розвитку прикордонних територій.

Результати кваліфікаційної роботи апробовано на XXVI Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці», що відбулася 2 квітня 2026 р. у ДонНУ імені Василя Стуса, де автором підготовлено тези і доповідь на тему «Розвиток транскордонного співробітництва України», а також на IX Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти» 15 травня 2026 р. у Маріупольському державному університеті, де підготовлено тези «Фінансові механізми та регіональний вимір транскордонного співробітництва України».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел в кількості 43 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1 Сутність та види транскордонного співробітництва

Існування будь-якої сучасної цивілізованої держави важко уявити без співпраці та співробітництва із іншими країнами. Розвиток прикордонних регіонів є особливо актуальним в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та трансформації сучасного геополітичного простору. У положеннях Європейської хартії наголошується, що саме прикордонні території потребують активізації міждержавної взаємодії, оскільки в межах цих регіонів найбільш виразно проявляються соціально-економічні, інституційні та культурні диспропорції. Водночас прикордонні регіони завдяки своєму географічному положенню виступають важливими осередками розвитку міжнародного співробітництва із суміжними територіями сусідніх держав [18].

Кордон – явище статичне. Динамічною формою існування кордонів є транскордонні процеси (транскордонні явища, транскордонні потоки). Транскордонні процеси існують відтоді, відколи існують кордони. Транскордонними процесами можна назвати й військове вторгнення держави на територію. У зв'язку із відносною нерозвинутістю транскордонних процесів та їхніми примітивними формами, з одного боку, та тим, що зазвичай вони мали місце на територіях, безпосередньо прилеглих до кордонів, з іншого – транскордонна комунікація тривалий час асоціювалася з прикордонною. Наприкінці XX століття регіональна політика ЄС зазнала суттєвої трансформації: від моделі міжрегіонального перерозподілу ресурсів з метою згладжування територіальних диспропорцій до концепції ендogenous розвитку, що базується на мобілізації внутрішнього потенціалу територій та реалізації принципу субсидіарності. Практичне втілення цього підходу знайшло відображення у діяльності суміжних прикордонних регіонів Європи, які започаткували ефективну взаємодію між органами державної влади,

місцевого самоврядування, громадськими інституціями та суб'єктами господарювання.

Результатом такої взаємодії стало формування єврорегіонів як інституційної форми транскордонного партнерства, спрямованої на спільне вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Разом з революційними науково-технічними змінами (зокрема появою принципово нових засобів транспорту та зв'язку) і пов'язаними із цим глобалізацією та динамізацією суспільного розвитку в другій половині минулого століття масштаби, інтенсивність та різноманітність форм транскордонних процесів зросли в порядки разів.

Сутність транскордонних процесів — складає суб'єктна комунікація, відносини, взаємодія чи природний перетік речовини, енергії тощо, пов'язані із перетином лінії державного кордону (рис. 1.1).

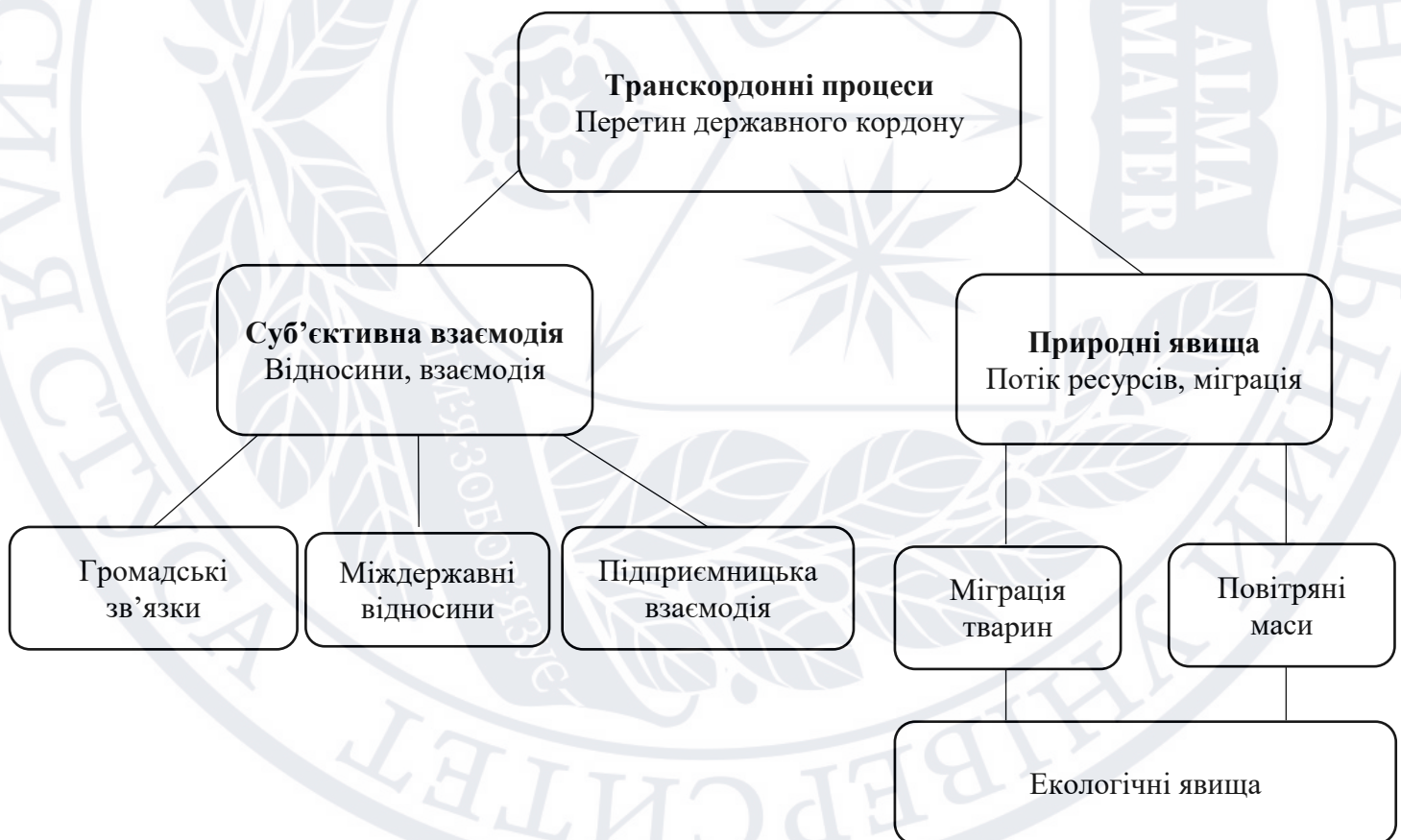

Рисунок 1.1 – Суть транскордонних процесів

Джерело: побудовано автором

Транскордонні процеси охоплюють не тільки широкий спектр суб'єктної взаємодії через кордон але й значну різноманітність природних транскордонних явищ – перетоку водних і повітряних ресурсів, міграції.

Транскордонні процеси за критеріями глибини охоплення території транскордонною дією та його масштабів виділяють три рівні (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Рівні транскордонних процесів

Джерело: побудовано автором на основі [21]

Макрорівню відповідають транскордонні процеси, що охоплюють територію всієї держави (наприклад, міждержавні відносини, міжнародні відносини загальнонаціональних суб'єктів, міждержавний товарообмін тощо). Мезорівень складають транскордонні явища, що поширюються на регіони (наприклад, співробітництво регіональних державних органів та територіальних громад, товарообмін, природні процеси і т. п.). Мікрорівень транскордонних процесів пов'язаний із перетином державного кордону(організовано чи стихійно, законним чи нелегальним шляхом,)

конкретними суб'єктами (представниками органів влади, громадських організацій, групами чи окремими громадянами), або товарообміном, природними явищами на місцевому рівні.

За своєю суттю транскордонне співробітництво передбачає різного роду зв'язки мешканців прикордонних територій, які, за певних обставин, зумовлюють появу спільної діяльності. Можна систематизувати ці зв'язки по мірі зростання складності та умов їх здійснення (рис. 1.3) [21].

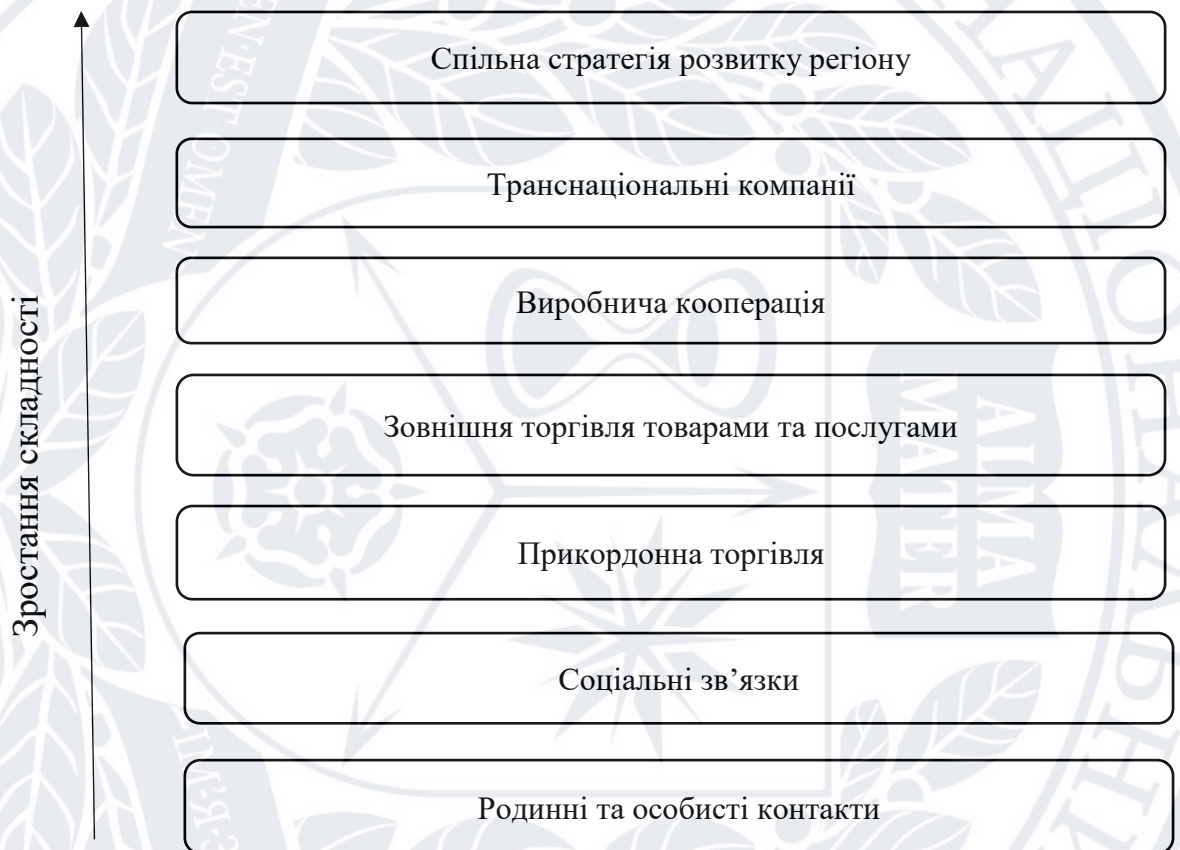

Рисунок 1.3 – Систематизація зв'язків транскордонного співробітництва за зростанням

Джерело: побудовано автором на основі [21]

Особливості зв'язків у межах транскордонного співробітництва характеризуються різноманітністю форм взаємодії між прикордонними територіями та різним рівнем їх інституційного розвитку. Родинні контакти є найбільш стійкою формою взаємодії населення прикордонних регіонів. Вони

існують незалежно від ступеня відкритості державного кордону, однак рівень інтенсивності таких контактів безпосередньо залежить від умов його перетину. Зростання кількості адміністративних процедур, дозволів і фінансових витрат, необхідних для перетину кордону, суттєво знижує активність міжособистісних зв'язків. Соціогуманітарні зв'язки охоплюють співпрацю у сферах культури, освіти, науки, історичної спадщини, архітектури, релігії, туризму, рекреації та охорони здоров'я. Вони сприяють формуванню спільного культурного простору, розвитку міжкультурного діалогу та зміцненню добросусідських відносин між населенням прикордонних територій. Прикордонна торгівля являє собою неформалізовану форму економічної взаємодії, що передбачає придбання товарів і послуг на суміжних територіях переважно для задоволення особистих потреб населення. На відміну від неї, зовнішня торгівля товарами та послугами має офіційний характер і здійснюється у формі формалізованих експортно-імпортних операцій між суб'єктами господарювання прикордонних регіонів. Виробнича кооперація передбачає співробітництво у процесі виробництва продукції, надання послуг та створення матеріальних цінностей. Її розвиток сприяє формуванню спільних виробничих ланцюгів та поглибленню економічної інтеграції прикордонних територій. Однією з ефективних форм транскордонної взаємодії є створення спільних підприємств, діяльність яких здійснюється відповідно до законодавства держав-учасниць співробітництва. Такі підприємства забезпечують виробництво продукції та надання послуг у межах єдиного транскордонного економічного простору. Важливу роль у розвитку прикордонних територій відіграють транснаціональні компанії, підприємства яких часто розміщуються по обидва боки державного кордону. Це дозволяє використовувати переваги різних економічних режимів, оптимізувати виробничі процеси та забезпечувати ефективне функціонування в межах міжнародних транспортних коридорів. Окремим напрямом транскордонного співробітництва є взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях, а також координація дій у боротьбі з контрабандою та нелегальною

міграцією. У межах такого співробітництва розробляються спільні плани реагування та механізми координації діяльності компетентних органів. Значна увага приділяється спільному використанню природних ресурсів і реалізації природоохоронних заходів. Формування спільних програм забезпечення екологічної безпеки сприяє збереженню природного середовища та мінімізації транскордонних екологічних ризиків. За умов високого рівня інтегрованості транскордонних територій особливого значення набуває спільне використання об'єктів інфраструктури. З цією метою формуються регуляторні механізми, які забезпечують ефективну експлуатацію вже існуючих інфраструктурних об'єктів, а також координацію процесів їх спільного будівництва та подальшого використання. Найвищим рівнем розвитку транскордонного співробітництва є формування комплексної стратегії розвитку транскордонного регіону, яка охоплює всі сфери життєдіяльності населення та передбачає функціонування інтегрованого економічного, соціального й гуманітарного простору.

Транскордонне співробітництво визначається як сукупність спільних дій, спрямованих на зміцнення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами та органами влади суміжних держав. У цьому контексті особливого значення набуває інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва, роль якого полягає у створенні ефективних механізмів інформаційного обміну між суб'єктами співпраці. Такий обмін сприяє координації спільної діяльності, формуванню партнерських відносин та підвищенню рівня взаємної довіри між прикордонними територіями[18;36].

Основними учасниками транскордонного співробітництва є три основні групи суб'єктів: органи державної влади та місцевого самоврядування (Administrations), підприємницькі структури та суб'єкти господарювання (Business), а також населення й інститути громадянського суспільства (Citizens). Ефективність транскордонної взаємодії значною мірою залежить від рівня комунікації та координації між цими учасниками (табл. 1.1) [29].

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття «транскордонне співробітництво»

Джерело	Визначення транскордонного співробітництва	Основна суть визначення
Мадридська конвенція 1980 р.	Будь-які узгоджені дії, спрямовані на зміцнення та розвиток добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади двох або більше держав	Добросусідство, узгоджені дії
Закон України «Про транскордонне співробітництво» 2004 р.	Спільні дії, спрямовані на встановлення та поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між органами державної влади, органами місцевого самоврядування	Правова база, широкий спектр сфер
Мікула Н.А.	Співробітництво суміжних регіонів різних країн, що здійснюється на основі договорів і угод з метою вирішення спільних проблем та реалізації інтересів населення прикордонних територій	Договірна основа, спільні інтереси
Єврорегіональна концепція	Інституційна форма взаємодії суміжних прикордонних регіонів, спрямована на спільне планування та реалізацію заходів із соціально-економічного, інфраструктурного й екологічного розвитку	Інституційна форма, планування
Долішній М. І.	Комплекс взаємовигідних відносин між суб'єктами прикордонних регіонів двох і більше держав, що охоплює економічну, соціальну, культурну та гуманітарну сфери з метою підвищення рівня розвитку цих регіонів	Взаємовигода, регіональний розвиток
Павліха Н. В.	Механізм реалізації транскордонної політики держав шляхом узгодження інтересів і координації дій органів влади, бізнесу та громадянського суспільства прикордонних регіонів	Координація, механізм політики
АВС-модель	Тристороння взаємодія: органи влади (Administrations), бізнес-структури (Business) і громадянське суспільство (Citizens), що забезпечує комплексний розвиток транскордонного простору	Комплексність та три групи суб'єктів

Джерело: побудовано автором за даними [18; 36; 21; 17; 28]

У системі інформаційної взаємодії в межах транскордонного співробітництва виокремлюють декілька основних типів комунікації. Взаємодія типу А2А здійснюється між органами влади різних рівнів та спрямована на координацію управлінських рішень і реалізацію спільних програм. Формат А2В охоплює взаємодію між органами влади та суб'єктами підприємницької діяльності з метою створення сприятливих умов для економічної співпраці та інвестиційної активності. Комунікація типу А2С

передбачає взаємодію влади з населенням, забезпечення доступу громадян до інформації та адміністративних послуг. Водночас взаємодія B2B реалізується між підприємствами та сприяє розвитку виробничої кооперації, інноваційної діяльності й торговельно-економічних зв'язків. Формат B2C відображає відносини між суб'єктами господарювання та споживачами товарів і послуг у транскордонному просторі [29].

Повноцінна участь регіонів у транскордонному співробітництві потребує наявності належного правового та інституційного забезпечення, яке б гарантувало регіональним і місцевим органам влади відповідний обсяг компетенцій для встановлення та розвитку прямих міжнародних зв'язків. Це передбачає формування стратегій регіонального розвитку, що ґрунтуються на принципах узгодження інтересів держави та її регіонів, а також визначають правові механізми забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій. Важливою умовою є також наявність концепції спільного розвитку транскордонного регіону, яка повинна враховувати не лише локальні інтереси, а й загальноєвропейські пріоритети інтеграційного розвитку [16; 25].

Для України процеси міжнародного та транскордонного співробітництва є порівняно новим напрямом регіональної політики. У зв'язку з цим необхідним є поступове формування на державному та регіональному рівнях усвідомлення важливості таких процесів, а також створення відповідних організаційно-правових, фінансових та кадрових передумов для активізації участі регіонів у міжрегіональній і транскордонній взаємодії. Це сприятиме розвитку партнерства, ефективнішому використанню природно-ресурсного потенціалу територій? підвищенню рівня добробуту [12; 33].

Важливими складовими регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва є чітке визначення її цілей, об'єктів, суб'єктів та інструментів реалізації. Загальною метою транскордонного співробітництва виступає забезпечення високої якості життя населення по обидва боки державного кордону, а також поступове зменшення бар'єрної функції кордону шляхом формування інтегрованого соціально-економічного простору. Водночас ця

мета повинна конкретизуватися відповідно до етапів розвитку транскордонної взаємодії та враховувати роль, яку вона відіграє у забезпеченні стабільності, добросусідства та сталого розвитку прикордонних територій [29].

Транскордонне співробітництво має низку важливих особливостей, які визначають його зміст, напрями розвитку та механізми реалізації. Насамперед, його сутність полягає саме у співпраці та спільній діяльності різних сторін, а не лише у формальному здійсненні окремих заходів. Це означає, що основна увага повинна приділятися координації дій, узгодженню інтересів і виробленню спільних рішень. Така співпраця починається з виявлення спільних проблем прикордонних територій, розроблення стратегічних планів розвитку та визначення пріоритетних напрямів діяльності. Надалі важливого значення набуває координація реалізації прийнятих рішень і контроль за їх виконанням [21]. Наступною особливістю транскордонного співробітництва є те, що воно охоплює практично всі сфери життєдіяльності населення. Йдеться не лише про економіку, а й про соціальну, культурну, освітню, наукову, екологічну та гуманітарну сфери. Саме тому державна і регіональна політика у цій сфері повинна будуватися таким чином, щоб до діалогу та співпраці були залучені всі соціальні групи населення, органи місцевого самоврядування, громадські організації, представники бізнесу та державні установи. Такий підхід сприяє формуванню стабільних добросусідських відносин і підвищує рівень взаємної довіри між прикордонними регіонами [36].

Особливе значення має державний кордон як один з головних об'єктів транскордонної політики. З одного боку, кордон повинен забезпечувати належний рівень безпеки та захисту держави, а з іншого — не перешкоджати розвитку міжнародних контактів, економічної співпраці та вільного переміщення людей, товарів і послуг. Для України це питання має особливе значення через відмінності між західними та східними прикордонними територіями, а також через різні історичні, політичні та ментальні особливості населення цих регіонів. Наступна особливість стосується розвитку прикордонної інфраструктури та її пропускну здатності [12].

Ефективне транскордонне співробітництво неможливе без сучасних транспортних комунікацій, пунктів пропуску, логістичних центрів та належної системи обслуговування потоків людей і вантажів. У зв'язку з цим важливим напрямом розвитку прикордонних регіонів є формування потужного сектору послуг, який забезпечує транспортне, торговельне, туристичне та інформаційне обслуговування. Вирішення цих питань потребує узгоджених дій усіх учасників транскордонного регіону. Ще одна особливість пов'язана зі спільним використанням природних ресурсів, насамперед водних. Прикордонні території часто мають спільні річки, ліси чи інші природні об'єкти, використання яких повинно бути раціональним, збалансованим та екологічно безпечним. Це вимагає проведення спільної природоохоронної політики, реалізації екологічних програм та координації дій щодо збереження навколишнього середовища [18]. Важливу роль у розвитку транскордонного співробітництва відіграють не лише центральні органи влади, а й регіональні та місцеві органи управління. Саме обласні органи влади повинні брати активну участь у формуванні регіональної політики транскордонного розвитку. Передумовою створення ефективної стратегії міжнародної діяльності регіону є ґрунтовний аналіз його проблем та визначення тих питань, які можуть бути вирішені самостійно, за підтримки держави або в рамках міжнародних та міжрегіональних угод [34; 17].

Отже, можна зауважити, що розвиток транскордонної співпраці є складником економічної системи у міжнаціональному масштабі. Стратегічними напрямами транскордонного співробітництва виступають [28;41]: розвиток прикордонної інфраструктури та мінімізація негативних наслідків змін митного й візового режимів, поглиблення економічної кооперації та підтримка бізнесу, підвищення конкурентоспроможності продукції окремих галузей господарства, реалізація міжнародних природоохоронних програм, розвиток туризму й рекреації, співпраця у сфері науки, освіти та культури, створення нових інституційних форм міжнародної взаємодії, а також загальне підвищення рівня соціально-економічного

розвитку прикордонних регіонів. Усе це сприяє зміцненню міжнародних зв'язків, розвитку регіонів та інтеграції України у європейський і світовий простір.

1.2 Форми реалізації транскордонного співробітництва

Транскордонне співробітництво є важливим механізмом міжнародної взаємодії, що забезпечує розвиток прикордонних територій, зміцнення економічних, соціальних і культурних зв'язків між державами та сприяє інтеграційним процесам. Для України транскордонне співробітництво має особливе значення через вигідне геополітичне положення, значну протяжність державного кордону та наявність великої кількості прикордонних регіонів. Майже 19 із 25 регіонів України є прикордонними, а зовнішній кордон держави є одним із найдовших у Європі [14; 12]. Це створює широкі можливості для розвитку співпраці як із країнами Європейського Союзу, так і з іншими сусідніми державами. У транскордонному співробітництві беруть участь територіальні громади та органи місцевого самоврядування України, які взаємодіють із відповідними структурами сусідніх країн у межах міжнародних угод. Учасниками співпраці можуть бути також фізичні та юридичні особи, підприємства, громадські організації, наукові установи та об'єднання територіальних громад [36]. Така взаємодія дозволяє ефективніше використовувати ресурси прикордонних територій, координувати спільну діяльність і вирішувати соціально-економічні проблеми регіонів.

Транскордонне співробітництво реалізується у різних формах, серед яких важливе місце займають транскордонні кластери, промислові парки та зони, єврорегіони, об'єднання єврорегіонального співробітництва, Європейські об'єднання територіального співробітництва, транскордонне партнерство, прикордонна торгівля та транскордонні проєкти (рис. 1.4).

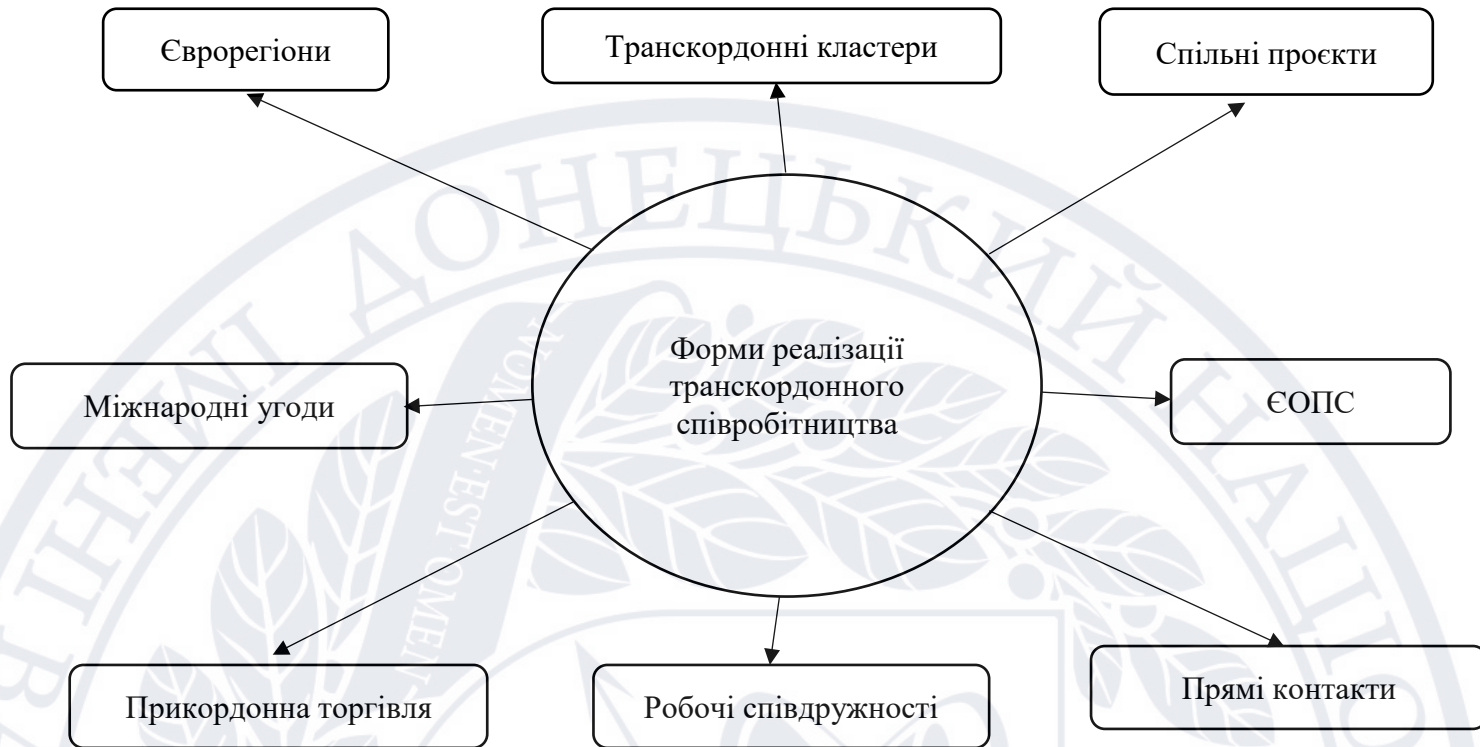

Рисунок 1.4 – Форми транскордонного співробітництва

Джерело: побудовано автором на основі [21; 29]

Кожна з цих форм має власні особливості та виконує певні функції у розвитку транскордонного простору. Однією з найпоширеніших форм транскордонного співробітництва є реалізація спільних проєктів і програм. Вони спрямовані на вирішення актуальних проблем прикордонних регіонів, розвиток інфраструктури, покращення транспортного сполучення, охорону довкілля, розвиток туризму, культури, освіти та охорони здоров'я. Такі проєкти часто фінансуються за підтримки міжнародних організацій та програм Європейського Союзу [5]. Спільні програми дозволяють країнам-партнерам координувати свої дії, обмінюватися досвідом та ефективніше використовувати наявні ресурси. Важливою перевагою таких проєктів є те, що вони сприяють формуванню довготривалих партнерських відносин між регіонами та громадами різних держав. Наприклад, у межах програм ЄС прикордонні області України мають можливість отримувати фінансову

підтримку для модернізації інфраструктури, розвитку малого бізнесу, охорони культурної спадщини та підвищення рівня життя населення [5; 41].

Важливою формою реалізації транскордонного співробітництва є укладання спеціальних угод між органами місцевої влади, регіонами чи державами. Такі угоди визначають основні напрями співпраці, права та обов'язки сторін, механізми координації спільної діяльності. Угоди можуть стосуватися економічного розвитку, екологічної безпеки, транспортного сполучення, культурного обміну, розвитку науки та освіти. Їх значення полягає у створенні правової основи для стабільної та довготривалої взаємодії. Саме завдяки угодам забезпечується узгодженість дій між прикордонними регіонами та можливість реалізації масштабних міжнародних ініціатив. Для України укладання таких угод має особливе значення, адже дозволяє зміцнювати відносини як із країнами Європейського Союзу, так і з іншими сусідніми державами. Це сприяє не лише економічному розвитку, а й формуванню атмосфери добросусідства та взаємної довіри [18; 34].

Найбільш поширеною та ефективною формою транскордонного співробітництва в Європі є єврорегіони. Єврорегіон — це певний географічний простір, до складу якого входять прикордонні території двох або більше держав, які домовляються про координацію діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших сферах. У науковій літературі, єврорегіон розглядається як форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох чи більше держав, що мають спільний кордон. Головною метою такої співпраці є координація взаємних зусиль та реалізація узгоджених заходів для вирішення спільних проблем населення по обидва боки кордону. У табл. 1.2 представлено приклади єврорегіонів та деяких проєктів, які можна охарактеризувати як успішні практики транскордонного співробітництва [22].

Єврорегіони часто є багатонаціональними територіями, де проживають представники різних етнічних груп. Це сприяє міжкультурному діалогу, взаєморозумінню та збереженню культурної спадщини. В Україні

функціонують такі єврорегіони, як «Буг», «Карпатський», «Нижній Дунай», «Верхній Прут» та інші. Їхня діяльність спрямована на подолання соціально-економічних диспропорцій між прикордонними територіями, розвиток транспортної інфраструктури, туризму, екологічної співпраці та зміцнення контактної функції кордону. У цьому випадку кордон розглядається не як бар'єр чи лінія поділу, а як простір взаємодії та співпраці [22; 40].

Таблиця 1.2 – Єврорегіони за участі України та успішні практики транскордонного співробітництва

Єврорегіон	Країни-учасниці	Основні напрями співпраці	Приклад результативності єврорегіону
«Буг»	Україна, Польща, Білорусь	Транспортна інфраструктура, екологія, культура	Спільні заходи з охорони р. Буг, розвиток туристичних маршрутів
«Карпатський»	Україна, Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія	Туризм, рекреація, охорона природи, культурний обмін	Єврорегіональний туристичний продукт «Карпати», спільні екомаршрути
«Нижній Дунай»	Україна, Румунія, Молдова	Водогосподарська співпраця, портова інфраструктура	Координація використання дунайського транспортного коридору
«Верхній Прут»	Україна, Румунія, Молдова	Прикордонна інфраструктура, малий бізнес, освіта	Спільні програми підтримки підприємництва в прикордонних районах
«Слобожанщина»	Україна, росія (призупинено)	Культура та молодіжна співпраця(до 2022р.)	Спільні культурні фестивалі та освітні програми(архівна практика)
Дунайська програма Interreg-NEXT	14 країн Дунайського регіону	Інновації, навколишнє середовище, транспорт	Проекти з відновлення дельти Дунаю, цифровізації транспорту
Програма ENI CBC	Україна та країни ЄС	Прикордонна інфраструктура, бізнес-середовище	Модернізація пунктів пропуску, підтримка МСП, екологічні проекти

Джерело: побудовано автором на основі даних [2; 3; 19; 22]

Ще однією формою транскордонного співробітництва є робочі співдружності. Вони створюються для координації діяльності органів влади, громадських організацій, наукових установ та підприємств у вирішенні конкретних проблем прикордонних територій. Робочі співдружності дозволяють оперативно реагувати на виклики та забезпечують ефективний обмін інформацією. Їхня діяльність може бути спрямована на розвиток транспортної мережі, охорону навколишнього середовища, боротьбу з надзвичайними ситуаціями, підтримку підприємництва тощо.

Транскордонне співробітництво також реалізується через прямі контакти між територіальними громадами, органами місцевого самоврядування, освітніми установами, громадськими організаціями та підприємствами. Такі взаємозв'язки часто виникають на основі спільних інтересів і здійснюються в межах повноважень, визначених національним законодавством. Особливо ефективними є контакти на локальному рівні, адже саме місцеві громади найкраще знають проблеми прикордонних територій і можуть оперативно знаходити шляхи їх вирішення. На цьому рівні активно розвиваються культурні обміни, освітні проекти, молодіжні програми, спортивні заходи та економічні ініціативи. Окреме місце у системі транскордонного співробітництва займає прикордонна торгівля, яка передбачає обмін товарами та послугами між суб'єктами господарювання прикордонних територій. Вона є важливим чинником економічної активізації регіонів та забезпечує населення необхідними товарами і послугами. Водночас ця форма є найбільш чутливою до змін митної політики, транспортних умов та міжнародних торговельних угод [21; 23].

Важливим інструментом розвитку прикордонних регіонів є також транскордонні проекти, які реалізуються у сферах інновацій, науки, освіти, інфраструктури та екології. Вони сприяють розвитку міжнародної науково-дослідницької співпраці, впровадженню сучасних технологій та підвищенню конкурентоспроможності регіонів. Саме через транскордонні проекти часто

реалізуються стратегічні програми Європейського Союзу щодо підтримки регіонального розвитку [5; 28].

Таким чином, усі форми транскордонного співробітництва взаємодоповнюють одна одну та створюють комплексну систему міжнародної взаємодії. Їх ефективне функціонування сприяє економічному розвитку прикордонних територій, посиленню міжнародних зв'язків, розвитку інфраструктури та реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Транскордонне співробітництво має важливе значення для соціально-економічного розвитку держави та її регіонів. Воно сприяє залученню інвестицій, розвитку підприємництва, створенню нових робочих місць, покращенню інфраструктури та підвищенню рівня життя населення. Не менш важливими є культурні та гуманітарні аспекти співпраці. Спільні культурні заходи, освітні програми та наукові проєкти сприяють взаємному пізнанню народів, розвитку толерантності та формуванню добросусідських відносин. Форми реалізації транскордонного співробітництва є різноманітними та багатофункціональними [24; 37]. В цілому їхнє ефективне використання дозволяє прикордонним регіонам не тільки вирішувати спільні проблеми, що виникають, але й створювати умови для сталого розвитку, міжнародної інтеграції й зміцнення партнерських відносин.

1.3 Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні

Європейський Союз – це об'єднання, де подорожуючи не відчуваєш кордонів. Проте насправді вони є, і прикордонні території іноді потерпали від кордону, як обмежуючого бар'єру. Саме тому в договорі про функціонування ЄС, зокрема, у статті 174-й йдеться про підтримку прикордонних територій. Співробітництво між прикордонними територіями країн-членів ЄС призвело до вирівнювання спроможностей таких регіонів, а транскордонні економічні кластери давно стали нормою [5; 41].

Для України можливості транскордонної співпраці відкривались поступово, починаючи від простих угод про малий прикордонний рух, перших контактів між українськими та іноземними громадами до реальних проєктів транскордонного співробітництва. Сьогодні транскордонне та міжтериторіальне співробітництво (ТКМС), як невід’ємна складова державної регіональної політики, передбачає ряд механізмів та інструментів для встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин українських територіальних громад і регіонів з такими ж суб’єктами інших країн. Така взаємовигідна співпраця, з однієї сторони, посилює можливості для вирішення спільних проблем, а з іншої, відкриває нові перспективи для розвитку.

Транскордонне співробітництво, як форма співробітництва почала використовуватися українськими суб’єктами та учасниками після прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року № 1861-IV, який і регулював відносини у цій сфері.

Після втрати чинності даним законом, 24.04.2024 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України» [36].

Цей Закон визначив правові, економічні та організаційні засади міжнародного територіального співробітництва України з іноземними державами, що спрямоване на налагодження міжнародної територіальної співпраці між державами, регіонами і територіями з метою збалансованості соціально-економічного розвитку, забезпечення державних інтересів і безпеки шляхом підтримання взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей регіонів і територій [36].

Досліджувана проблема в Україні регулюється також нормами міжнародного права: Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р., до якої

Україна приєдналася у 1993 році та Главою 27 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, а також іншими підзаконними актами [18] (рис. 1.5).

Важливим досвідом транскордонного співробітництва є активізація участі українських регіонів у Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та безпосередня реалізація проєктів у рамках Дунайської транснаціональної програми. Важливий напрям розвитку транскордонного співробітництва – реалізація проєктів (програм), що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також програм прикордонного співробітництва на 2021-2027 роки у рамках фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI) [5].

Для налагодження зв'язків між українськими регіонами та громадами станом на початок 2023 р. за даними Мінрегіону, було укладено 813 документів про співробітництво у торговельно-економічній, науково-технічній і культурній сферах із відповідними суб'єктами 64 країн світу [33]. Стимулом розвитку транскордонного співробітництва в Україні стали Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08 вересня 2005 р. № 2850-IV [35], послідовно прийняті «Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 рр.» (Постанова Кабінету Міністрів України № 1819 від 27 грудня 2006 р.) [30]; «Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 рр.» (Постанова Кабінету Міністрів України № 1088 від 1 грудня 2010 р.) [31]; «Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 рр.» (Постанова Кабінету Міністрів України № 554 від 23 серпня 2016 р.) [32]. Мета цих програм – активізація розвитку соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних, інших зв'язків між відповідними суб'єктами.

Практична цінність зазначених документів обумовлена напрацюванням можливих варіантів розв'язання актуальних проблем розвитку [16] міжнародного територіального співробітництва.

Рисунок 1.5 – Нормативно-правова база транскордонного співробітництва України

Джерело: побудовано автором на основі даних [18; 36; 41]

Проте, за усі ці роки, реальна державна підтримка на реалізацію проєктів транскордонного співробітництва вперше була спрямована лише у 2019 році обсягом 10 млн грн. (5 проєктів у Львівській та 1 – у Івано-Франківській областях). На 2022 рік у державному бюджеті було передбачено 60 млн грн. на підтримку проєктів і прийнято відповідний порядок (конкурсний відбір) та

механізм надання такої підтримки, однак через збройну агресію РФ, плани так і не вдалося реалізувати.

Щодо спроможності публічних інституцій, які забезпечують загальну координацію транскордонного співробітництва, то тут варто відмітити, що у період започаткування транскордонного співробітництва в Україні таке повноваження було покладено на центральний орган виконавчої влади, який забезпечував формування та реалізацію економічної політики і виконували його до 2015 року декілька фахівців. Після прийняття Закону України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII транскордонне співробітництво, як складова державної регіональної політики закріплювалася за відповідним міністерством та виконувалося окремою експертною групою. Після ліквідації Мінрегіону наприкінці 2022 року, загальну координацію забезпечувало Мінінфраструктури, де на сьогоднішній день цю функцію здійснюють 1-2 фахівця. Відтак кадрове забезпечення ТКМС у Мінінфраструктури варто переглянути з огляду на збільшення обсягу роботи пов'язаної з включенням України у програми Interreg Європейського Союзу, необхідністю формувати і адмініструвати державну підтримку проєктів ТКМС, забезпеченням участі України в макрорегіональних і транснаціональних програмах співробітництва ЄС.

Доцільно також зазначити, що до 2018 року Законом № 1861-IV [36] термін «транскордонне співробітництво» визначався як відносини «...між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні і відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин із інших держав...», однак Законом України від 4 вересня 2018 року № 2515-VIII поняття транскордонне співробітництво було звужено лише до відносин «...між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні і відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин із сусідніх держав...». Таке «уточнення» призвело до правової невизначеності регіонів у сфері транскордонного співробітництва з суб'єктами тих країн, з якими не має спільного державного кордону. Окрім цього, збройна агресія російської федерації проти України у лютому 2022 року призвела до того, що 10 регіонів

замість кордону із «сусідніми державами» – рф та рб, фактично опинилися на кордоні із «державою-агресором».

Одним із практичних інструментів реалізації національних інтересів у транскордонному контексті, є робота міжурядових комісій і координаційної ради за участі України (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Міжурядові комісії та координаційні органи транскордонного співробітництва за участі України

Назва органу	Країна-партнер	Функції та напрями роботи
Українсько-Словацька міжурядова комісія з питань транскордонного співробітництва	Словаччина	Координація спільних ініціатив у прикордонних областях, реалізація угод про співпрацю
Українсько-Угорська змішана комісія з питань транскордонного та прикордонного співробітництва	Угорщина	Регулювання малого прикордонного руху, розвиток інфраструктури, захист прав нацменшин
Спільна Українсько-Польська координаційна міжурядова рада з питань міжрегіонального співробітництва	Польща	Міжрегіональна взаємодія, підтримка єврорегіонів «Буг» і «Карпатський», реалізація програм ЄС
Українсько-Румунська міжурядова група з транскордонного та міжрегіонального співробітництва	Румунія	Водогосподарська співпраця, екологія Дунаю та Пруту, прикордонна інфраструктура

Джерело: побудовано автором на основі даних [30; 31; 32; 36]

— Українсько-Словацька міжурядова комісія з питань транскордонного співробітництва;

— Українсько-Угорська міжурядова змішана комісія з питань транскордонного та прикордонного співробітництва;

— Спільна Українсько-Польська координаційна міжурядова рада з питань міжрегіонального співробітництва;

— Українсько-Румунська міжурядова група з транскордонного та міжрегіонального співробітництва [33; 36].

На даному етапі євроінтеграції України, транскордонне та міжтериторіальне співробітництво для територіальних громад і регіонів є основою у набутті європейського досвіду, з метою правильності планування

свого розвитку, вибору способів і форм вирішення проблем, воно також розширює можливості для реалізації спільних проєктів.

Важливо зауважити, що ТКМС є інноваційним інструментом реалізації політики згуртованості ЄС, який сприятиме гармонізації та інтеграції українських регіонів і територіальних громад у загальноєвропейський простір, підвищить їх конкурентоспроможність. Поряд із розглянутими базовими нормативно-правовими документами заслуговує на увагу комплекс нормативно-правових актів, які регулюють питання транскордонного співробітництва на рівні органів місцевої влади та самоврядування. Це закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [34], «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 695, у яких визначено загальні правові підстави для участі в транскордонному співробітництві місцевих територіальних громад або властей. Частиною законодавчої бази України, що також стала підґрунтям активізації розвитку транскордонного співробітництва та яка регламентує транскордонні стосунки, є низка двосторонніх угод, зокрема: Угода про добросусідські відносини та співробітництво між Республікою Польща та Україною від 18 травня 1992 р., що набула чинності 30 грудня 1992 р.; Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою від 6 грудня 1991р.; Договір про сусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та Словацькою Республікою від 29 червня 1993 р.; Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 р.; Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво між прикордонними областями України та адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова від 11 березня 1997 р. [5].

Не менш важливими в регулюванні вже сьогодні міжнародного територіального співробітництва України з державами — членами ЄС є

стратегічні документи, які визначають головні аспекти євроінтеграційного курсу України. Насамперед це Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, Національна програма інтеграції України до Європейського Союзу, План дій Україна — ЄС, рішення і резолюції щорічних самітів Україна — ЄС та інші документи [41]. Окрім того, у попередній період в Україні відбулась децентралізація, відповідно територіальні громади отримали новий досвід управління проєктами, а євроінтеграція з минулого року набула нового виміру – Україна уже повноцінна країна-кандидат у члени ЄС. Всі ці кардинальні зміни потребують належного законодавчого оформлення. З цією метою експертами ГО «Інститут громадянського суспільства» у рамках проєкту «UA-EU: Згуртованість і Розвиток» підготовлено пропозиції щодо внесення змін до Закону № 1861-IV [36].

В економічній літературі передбачено гармонізувати визначення транскордонного, міжтериторіального, міжрегіонального, міжмуніципального і транснаціонального співробітництва із європейським законодавством, зокрема, запропоновано викласти його у наступній редакції:

— транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин у регіонах України, території яких безпосередньо прилягають до державного кордону, із відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин сусідніх держав, крім держав, визнаних державами-агресорами, у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

— міжтериторіальне співробітництво – спільні дії спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні із відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин інших держав, крім відносин транскордонного

співробітництва, у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

— міжрегіональне співробітництво – вид міжтериторіального співробітництва, суб'єктами якого є Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, районні, Київська та Севастопольська міська державна адміністрація, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, районні, Київська та Севастопольська міські ради;

— міжмуніципальне співробітництво – вид міжтериторіального співробітництва, суб'єктами якого є територіальні громади;

— транснаціональне співробітництво – вид міжтериторіального співробітництва для транснаціональних територій або територій навколо морських басейнів (макрорегіонів), яке націлене на досягнення вищого ступеня їх територіальної інтеграції [33].

Також вважається доцільним розширити доступ і можливості для всіх українських громад та регіонів до міжнародного співробітництва, ввівши поняття міжтериторіального співробітництва (міжрегіональне, міжтериторіальне, транснаціональне), унормувати процедури щодо приєднання або утворення нових органів транскордонного та міжтериторіального співробітництва:

— врегулювати повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері ТКМС;

— прогнозованість державної підтримки розвитку ТКМС;

— включення програм розвитку ТКМС у систему стратегічного планування регіонального розвитку [33].

Окрім цього, Комітету ВРУ з питань організації влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування підготовлено та подано пропозиції з метою врегулювання окремих питань щодо стимулювання транскордонного і міжтериторіального співробітництва. На наш погляд, запровадження цих нових законодавчих змін значно розширить можливості до

співробітництва з іноземними партнерами багатьох українських територіальних громад, у тому числі і тих, які не знаходяться вздовж кордону з країнами-членами ЄС [33].

Загалом, нормативно-правове забезпечення транскордонного співробітництва України охоплює декілька рівнів: від міжнародних конвенцій, що встановлюють основи співпраці з європейськими країнами, до національного законодавства, що адаптує ці стандарти для внутрішнього застосування. Важливу роль відіграють регіональні і місцеві ініціативи, зокрема через створення єврорегіонів, які сприяють прикордонній співпраці та інтеграції України в європейські процеси.

Висновки до розділу 1

Таким чином, відповідно до змін, внесених у чинне законодавство, було введено поняття міжнародного територіального співробітництва як сукупності взаємовідносин, спрямованих на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні та відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин іноземних держав, у межах компетенції, визначеної національним законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Транскордонне співробітництво є невід'ємним напрямом сучасного міжнародного та регіонального розвитку, що сприяє зміцненню міжнародних відносин, інтеграції прикордонних територій і підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів. У сучасних умовах глобалізації та європейської інтеграції воно виступає не лише механізмом взаємодії між прикордонними територіями, а й інструментом забезпечення стабільності, безпеки та сталого розвитку. Його сутність полягає у спільній діяльності територіальних громад, органів місцевого самоврядування, регіональних

органів влади та інших суб'єктів по обидва боки державного кордону для вирішення спільних проблем і реалізації взаємовигідних проєктів. Основою співробітництва є принципи партнерства, добровільності, рівноправності, координації дій та врахування інтересів усіх сторін. Транскордонне співробітництво є цілісним та охоплює економічну, соціальну, культурну, екологічну, інфраструктурну та гуманітарну сфери. Його реалізація сприяє розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури, активізації інвестиційної діяльності, розширенню культурних зв'язків, обміну досвідом та підвищенню конкурентоспроможності регіонів. Суттєвим чинником розвитку транскордонного співробітництва є нормативно-правова база, сформована міжнародними угодами, європейськими документами та національним законодавством. Також варто зазначити європейські принципи регіональної політики, які орієнтовані на підтримку місцевих ініціатив, розвиток партнерства та зменшення територіальних диспропорцій.

Встановлено, що ефективність транскордонного співробітництва значною мірою залежить від рівня інституційного забезпечення, фінансової підтримки, розвитку комунікацій та активності місцевих громад. Важливими формами реалізації транскордонної взаємодії є єврорегіони, спільні програми та проєкти, міжрегіональні угоди, партнерські мережі та міжнародні ініціативи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

2.1 Європейський досвід транскордонного співробітництва та можливості його імплементації для України

У розвинених країнах Європи сформовано практичні навички в напрямі розвитку транскордонного співробітництва, що сприяє формуванню політик на рівні Європейського Союзу. В них близько чотирьох десятиліть ефективно діють механізми транскордонного співробітництва, які сприяють економічному розвитку прикордонних територій, зменшують диспропорції між ними та внутрішніми регіонами держав, а також забезпечують гармонізацію міжрегіональних відносин. Натомість Україна досі перебуває на стадії та оптимізації транскордонних відносин із прикордонними країнами [12; 22]. У Європі існують різноманітні моделі для управління транскордонним співробітництвом. Ці моделі розвивалися та адаптувалися залежно від конкретних потреб та особливостей кожного регіону. Транскордонне співробітництво в Європі пройшло кілька етапів розвитку: у 1958–1980 рр. сформувалися перші єврорегіони (зокрема EUREGIO) як відповідь на потребу спільного економічного розвитку та ефективної логістики; у 1980–1990 рр. була створена правова база (Мадридська конвенція, європейські хартії), що закріпила принципи співпраці; у 1990–2006 рр. відбулося активне впровадження фінансових інструментів підтримки, насамперед програм INTERREG та інших ініціатив ЄС; а з 2006 р. до сьогодні співробітництво поглиблюється через інституціоналізацію (ЄОТС), розширення програм ЄС і орієнтацію на сталий розвиток та інтеграцію регіонів [5; 18] (рис. 2.1).

Ці етапи показують поступове розширення та удосконалення транскордонного співробітництва в ЄС. Цей процес сприяє зміцненню взаємозалежності та спільної роботи між країнами та регіонами, сприяючи

розвитку прикордонних територій та сприятливому середовищу для спільного просування соціального, економічного та культурного розвитку (рис. 2.1).

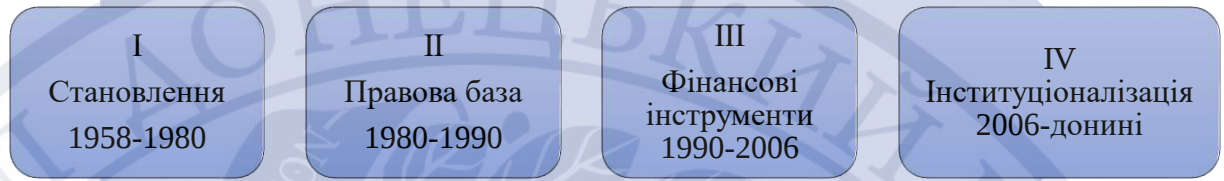

Рисунок 2.1 — Етапи розвитку транскордонного співробітництва в ЄС
Джерело: побудовано автором на основі даних [12; 22]

Історичною еволюцією європейської інтеграції виокремлено різноманіття організаційно-правових форм транскордонного співробітництва. Як свідчать дані табл. 2.1, кожна з форм спирається на власну правову базу та передбачає специфічний склад суб'єктів взаємодії.

Транскордонні кластери, натомість, виходять за межі суто публічного виміру, залучаючи до взаємодії бізнес, науку та владу на основі національного законодавства і двосторонніх угод (BioRN Рейн-Некар, Німеччина).

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика форм транскордонного співробітництва

Форма	Правова основа	Учасники	Приклад
Єврорегіони	Мадридська конвенція 1980р.	Місцеві та регіональні органи влади	EUREGIO Нідерланди-Німеччина
ЄОТС	Регламент ЄС №1082/2006	Публічні органи різних країн-членів	EGTS Галіція-Пн.Португалія
Транскордонні кластери	Національне законодавство та угоди	Співпраця між бізнесом, наукою та владою	BioRN Рейн-Некар, Німеччина
Програми INTERREG	Регламенти ЄС про структурні фонди	Партнери з двох та більше країн	INTERREG NEXT Poland-Ukraine
Робочі співдружності	Двосторонні угоди	Регіони та асоціації	Альпійська співдружність

Джерело: побудовано автором на основі даних [5; 18; 22]

Програми INTERREG реалізуються в рамках регламентів ЄС про структурні фонди і охоплюють партнерів із двох і більше країн, що особливо актуально в контексті програми INTERREG NEXT Poland-Ukraine. Найменш інституціоналізованою формою залишаються робочі співдружності, які діють на підставі двосторонніх угод і об'єднують переважно регіони та асоціації, як-от Альпійська співдружність [2; 5].

Єврорегіони є однією з найефективніших, що сприяють розвитку економічних і культурних зв'язків між регіонами. На сучасному етапі в Європі налічується понад 120 єврорегіонів, 14 масштабних транскордонних об'єднань, більшість з яких були сформовані протягом 90-х років. Значна їх частина розташована у центрі континентальної Європи [4; 22] (рис 2.2

Рисунок 2.2 – Кількість єврорегіонів за участю країн ЄС за 2023 рік

Джерело: побудовано автором на основі даних [5]

Німеччина та Франція (їх разом з країнами Бенілюксу можна вважати історичними піонерами транскордонного співробітництва ще з 1950-х років), відповідно беруть участь у 24 та 19 єврорегіональних структурах. Меншою є кількість єврорегіонів в Іспанії (9 єврорегіонів), Польщі (8), Нідерландах (7), Австрії та Швеції (6), Італії та Данії (5), а також Бельгії, Чехії, Ірландії та Великобританії (4). Решта країн мають нижчий рівень участі у

транскордонному співробітництві. В табл. 2.2 представлені приклади єврорегіонів та деяких проєктів, які можна охарактеризувати як успішні практики [22].

Таблиця 2.2 – Приклади успішних моделей транскордонного співробітництва

Єврорегіон/Програма	Країни	Сфера діяльності	Основний результат діяльності
EUREGIO	Нідерланди, Німеччина	Економіка, ринок праці	Перший єврорегіон у світі(створений в 1958р.), який є моделлю для всіх наступних
Галіція-Північна Португалія	Іспанія, Португалія	Освіта та наука	Мобільність викладачів та спільні дослідницькі програми (РОСТЕР)
SaaLorLux	Німеччина, Франція, Люксембург	Транспорт і промисловість	Мультимодальна транспортна система, спільний ринок праці
Нова Аквітанія-Еускаді-Наварра	Франція, Іспанія	Транспорт і цифровізація	Спільні квиткові системи, цифрові платформи мобільності
Baltic Sea Region	Країни Балтії	Екологія та інновації	Охорона Балтійського моря, транснаціональні R&D мережі

Джерело: побудовано автором на основі даних [4; 22]

Європейські єврорегіони демонструють ефективні моделі транскордонного співробітництва на різних рівнях. Зокрема, єврорегіон Галіція – Північна Португалія сформувався у 1990-х роках і зосередився на розвитку освіти та науки через співпрацю університетів, мобільність викладачів і дослідників та фінансування спільних проєктів (зокрема через програму РОСТЕР). Єврорегіон Нова Аквітанія – Еускаді – Наварра зробив акцент на транспортній інтеграції та мобільності, реалізувавши проєкти зі створення мультимодальної транспортної системи, цифрових платформ і спільних квиткових рішень. Піренейсько-середземноморський єврорегіон орієнтується на інновації, підприємництво та сталий розвиток, зокрема через підтримку бізнес-інкубаторів і створення мереж для розвитку стартапів (проєкт CREAMED) (табл. 2.2).

Україна розпочала впровадження європейського досвіду транскордонної взаємодії на початку 1990-х років. Зокрема, у 1993 році за її участі було створено перший єврорегіон — «Карпатський єврорегіон», а нині функціонує вже 19 прикордонних регіонів та 9 єврорегіонів (табл. 2.3) [12; 36].

Таблиця 2.3 – Перший погляд на Єврорегіони за участі України

Єврорегіон	Рік заснування	Країни-партнери	Площа, тис.км ²	Населення, млн осіб	Головні напрями діяльності
«Карпатський»	1993	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія	160	5,8	Туризм, екологія та культура
«Буг»	1995	Польща, Білорусь	69,3	3,1	Транспорт та екологія
«Нижній Дунай»	1998	Румунія, Молдова	61,1	4	Водогосподарство та логістика
«Верхній Прут»	2000	Румунія, Молдова	23,8	2,1	Інфраструктура, МСП та освіта
«Дністер»	2012	Молдова	34,2	2,05	Агропромисловість, енергетика та транскордонна логістика
«Слобожанщина»	2003	рф(зупинено з 2022)	-	-	призупинено

Джерело: побудовано автором на основі даних [19; 22; 40]

Досвід країн Європейського Союзу дає зрозуміти, що головною умовою успішного розвитку транскордонного співробітництва є налагодження ефективних партнерств та реалізація спільних ініціатив. Такі проекти сприяють комплексному розвитку прикордонних територій, підвищенню їх конкурентоспроможності та вирішенню спільних соціально-економічних і екологічних проблем. Одним із показових прикладів є проєкт *Central European Green Corridors*, спрямований на розвиток екологічно сталого транспорту та формування «зелених» транспортних мереж. У межах цієї ініціативи країни Центральної Європи координують свої дії щодо розвитку інфраструктури, зменшення викидів та впровадження інноваційних транспортних рішень. Не менш важливою є *Baltic Sea Region Programme*, яка об'єднує країни Балтійського регіону для співпраці у сферах сталого розвитку, охорони

довкілля, туризму та інновацій. Реалізація цієї програми сприяє економічному зростанню регіону та формуванню єдиного простору взаємодії. Вагомим прикладом є також *Euregio* — модель транскордонного співробітництва, яка передбачає інтеграцію прикордонних територій різних держав у спільний економічний, культурний та освітній простір. Завдяки координації дій, обміну досвідом та спільному використанню ресурсів досягається значний синергетичний ефект. Ці успішні приклади є важливими джерелами інформації, вони можуть мотивувати та надихати на подальші ініціативи в галузі транскордонного співробітництва. Залучення коштів з європейських джерел відіграє важливу роль у підтримці та стимулюванні транскордонних проєктів, посилюючи економічне зростання та розширюючи співпрацю між регіонами. Обізнаність з фінансовими інструментами Європейського Союзу та ефективне використання їх можуть значно покращити управління транскордонними ініціативами, забезпечуючи стійкий розвиток і гармонізацію регіональних стратегій. Імплементация європейського досвіду транскордонного співробітництва в Україні відкриває широкі можливості для інтеграції в європейські економічні та соціокультурні процеси [37]. Використання цього досвіду може значно сприяти розвитку прикордонних регіонів України, що є особливо актуальним в умовах прагнення країни до глибшої інтеграції з Європейським Союзом.

Перше, що важливо врахувати, це створення сталого правового та організаційного фундаменту. Європейська практика показує, що чіткі та прозорі законодавчі межі сприяють успішній реалізації транскордонних проєктів, включно з інфраструктурними та екологічними ініціативами [16; 41]. Відповідність законодавства України європейським нормам може підвищити довіру між країнами-партнерами та дасть змогу залучити інвестиції для спільних проєктів. Далі, залучення до європейських програм транскордонної співпраці, таких як Interreg [5], може відіграти важливу роль у фінансуванні та реалізації масштабних проєктів. Ці програми не тільки надають фінансову підтримку, але й сприяють обміну знаннями та досвідом, що є надзвичайно

важливим для українських регіонів, які намагаються модернізувати свою економіку та соціальну сферу.

Окрім того, розвиток культурних та освітніх обмінів через транскордонні ініціативи може сприяти кращому взаєморозумінню та соціокультурній інтеграції з європейськими країнами. Це не тільки збагатить культурне життя прикордонних регіонів, але й зміцнить їхню економічну привабливість через розвиток туризму та інших секторів економіки, що залежать від культурної пропозиції. Також транскордонне співробітництво може допомогти Україні у вирішенні екологічних викликів у сферах охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів. Співпраця з ЄС за цими напрямками може передбачати розроблення та реалізацію спільних проєктів, які забезпечать збереження біорізноманіття та захист екосистем на прикордонних територіях. Загалом імплементація європейського досвіду транскордонного співробітництва є важливим каталізатором для економічного та соціального розвитку України, що підвищить її інтеграцію в європейські та глобальні процеси [28].

Однак варто зазначити, що в умовах війни та післявоєнного періоду імплементація досвіду транскордонного співробітництва буде сприяти стабілізації та відновленню України шляхом залучення європейських ресурсів і партнерств. Реалізація спільних проєктів із прикордонними країнами охоплюватиме реконструкцію інфраструктури, розвиток логістики та відновлення економічних зв'язків. Це забезпечить не тільки відновлення постраждалих територій, але й створення нових робочих місць, що вкрай важливо для підтримки соціальної стабільності та зменшення внутрішньої міграції. Окрім того, активізація транскордонної співпраці сприятиме інтеграції України в європейські економічні мережі, що збільшить прямі іноземні інвестиції та відкриє нові ринки для українських товарів і послуг. У післявоєнний період транскордонне співробітництво відіграє важливу роль в екологічному відновленні та сталому розвитку. Європейські ініціативи в цей період допоможуть Україні реалізувати проєкти, спрямовані на охорону

довкілля та управління природними ресурсами, зокрема водними басейнами та лісовими територіями, які межують з ЄС. Запровадження спільних стандартів і практик сприятиме екологічній безпеці регіонів та зменшенню рівня забруднення. Це допоможе не тільки відновити пошкоджені екосистеми, але й підвищити якість життя населення, забезпечивши більш здорові та безпечні умови для життя. Висновки. Підсумовуючи результати дослідження перспектив імплементації європейського досвіду транскордонного співробітництва для України, варто підкреслити значущість такого досвіду для економічного розвитку та політичної стабілізації країни. Цей досвід відкриває широкі можливості для інтеграції України в європейські структури, сприяє покращенню міждержавних відносин і створенню стійких економічних коридорів, які можуть ефективно впливати на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. Зокрема, в умовах війни та післявоєнного відновлення зміцнення транскордонних відносин допоможе Україні швидше відновити інфраструктуру, залучити іноземні інвестиції та інтегрувати українську економіку в глобальні ринки [27; 34].

Отже, активізація транскордонного співробітництва є ключем до створення нових перспектив для України в її прагненні до економічного розвитку та євроінтеграції [38].

Таким чином, європейська практика підтверджує, що партнерство, узгодженість дій та спільне фінансування є основними чинниками ефективного транскордонного співробітництва. Для України цей досвід є надзвичайно цінним: доцільно впроваджувати моделі співпраці між університетами прикордонних регіонів, розвивати спільні транспортні системи та цифрові сервіси мобільності, створювати транскордонні бізнес-інкубатори й інноваційні кластери, а також активніше залучати міжнародні програми фінансування. Це сприятиме економічному розвитку прикордонних територій, інтеграції до європейського простору та підвищенню конкурентоспроможності регіонів України. Водночас існує низка проблем, які

стримують посилення їхньої ролі як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

2.2 Аналіз розвитку транскордонної співпраці регіонів України в умовах поглиблення євроінтеграції

У першій чверті XXI століття Україна посідає важливе місце на геополітичній карті світу та у глобальному економічному просторі. В умовах захисту державної незалежності й територіальної цілісності від російської військової агресії країна водночас продовжує курс на європейську інтеграцію та прагне до активної участі у транскордонному співробітництві з країнами Європейського Союзу. В умовах реалізації стратегічного євроінтеграційного курсу України транскордонне співробітництво набуває особливого значення як один із пріоритетних напрямів реалізації державної регіональної політики. Воно сприяє не лише соціально-економічному розвитку прикордонних територій, а й виступає важливим інструментом євроінтеграційної адаптації на місцевому рівні. Останні роки показали зростання активності та нових можливостей в цьому напрямку, особливо в контексті євроінтеграції [24; 37].

Можливості подальшого розвитку ТКС в Україні залежать як від зовнішніх, так і від внутрішніх причин. До зовнішніх належать підтримка з боку Європейського Союзу, доступ до програм міжнародної технічної допомоги, а також стабільність і ефективність партнерських відносин із сусідніми державами. Водночас внутрішні фактори охоплюють рівень інституційної спроможності територіальних громад, наявність політичної підтримки, якість нормативно-правової бази та активність участі населення у процесах транскордонної взаємодії. Одним із пріоритетних напрямів подальшого розвитку транскордонного співробітництва є адаптація та узгодження законодавства України з правовими нормами і стандартами Європейського Союзу у сфері прикордонної взаємодії. Удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням особливостей розвитку

прикордонних регіонів сприятиме створенню сприятливого середовища для реалізації довгострокових спільних проєктів, спрощенню процедур міжнародної співпраці та зниженню адміністративних бар'єрів для органів місцевого самоврядування [28].

До основних міжнародно-правових актів, що регулюють транскордонне співробітництво України, належать міжнародні конвенції, хартії та угоди Ради Європи й Європейського Союзу. Базовим документом є Рада Європи ухвалена Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадридська конвенція) від 21 травня 1980 р., до якої Україна приєдналася 14 липня 1993 р. [18]. Важливим політичним документом також стала Декларація про транскордонне співробітництво в Європі 1989 р. [18]. Серед новіших документів варто виокремити Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, підписану у 2014 р. [41], яка створила правові засади для поглиблення регіональної співпраці та інтеграції прикордонних територій до європейського простору. Значний вплив на розвиток транскордонної взаємодії мають програми ЄС INTERREG, ENI CBC та Interreg NEXT 2021–2027 [5], спрямовані на підтримку спільних інфраструктурних, екологічних та соціально-економічних проєктів прикордонних регіонів. На національному рівні основою правового забезпечення є Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р. № 1861-IV [36], а також міждержавні угоди України із сусідніми державами, регіональні стратегії, програми розвитку та установчі документи єврорегіонів. Активізація транскордонного співробітництва України значно посилилася після приєднання до Мадридської конвенції та започаткування у 2009 р. ініціативи Європейський Союз «Східне партнерство», що сприяло розширенню співпраці українських прикордонних регіонів із країнами Європи.

Наступним перспективним напрямом є посилення інституційної спроможності прикордонних територій. Успішне транскордонне співробітництво вимагає наявності підготовленого персоналу, структур

управління проектами, доступу до консалтингових, інформаційних та фінансових ресурсів.

Загальний обсяг фінансування програм за участю України становить 338,6 млн євро, які повністю формуються з об'єднаних коштів згаданих фондів. При цьому основна частка фінансових ресурсів спрямована на реалізацію програми Poland–Ukraine, загальний бюджет якої зафіксовано на рівні 187,4 млн євро. Інші два вектори субрегіональної взаємодії, а саме програми HUSKROUA та Romania–Ukraine, забезпечуються фінансовою підтримкою у розмірі 83,2 млн євро та 68 млн євро відповідно [4] (рис 2.3).

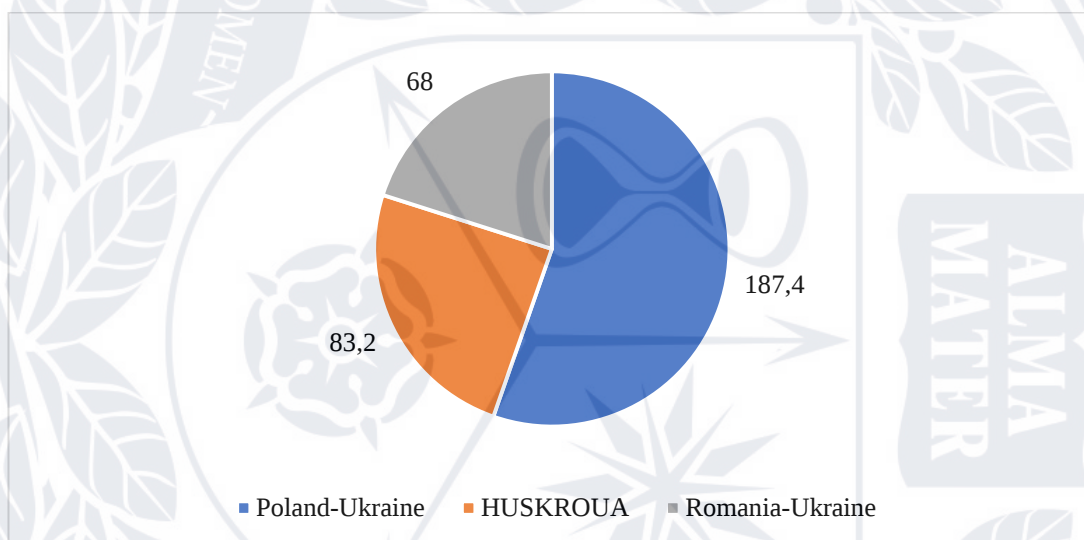

Рисунок 2.3 – Розподіл фінансового внеску ЄС між програмами Interreg NEXT за участю України на період 2021–2027 рр., млн євро
Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Основними напрямками фінансування визначено формування стійкого та «зеленого» прикордонного регіону, розвиток безпечного й привабливого середовища для населення, а також створення ефективно інтегрованого прикордонного простору.

Європейський Союз поступово переходить від підтримки окремих локальних проєктів до реалізації комплексної багаторічної політики розвитку, що базується на принципах партнерства, співфінансування та взаємодоповнюваності. Для України це означає необхідність посилення

спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підготовки якісних проєктів, ефективного управління фінансовими ресурсами та контролю за їх використанням. Важливим механізмом підтримки країн-кандидатів на вступ до ЄС є інструменти передвступної допомоги. Раніше діяли програми Phare, ISPA, Sapard і CARDS, а сьогодні основним інструментом виступає IPA III (Instrument for Pre-Accession Assistance) із загальним бюджетом близько 14,2 млрд євро [4]. Його метою є підтримка реформ, адаптація законодавства до норм ЄС, розвиток територіального і транскордонного співробітництва (рис. 2.4).

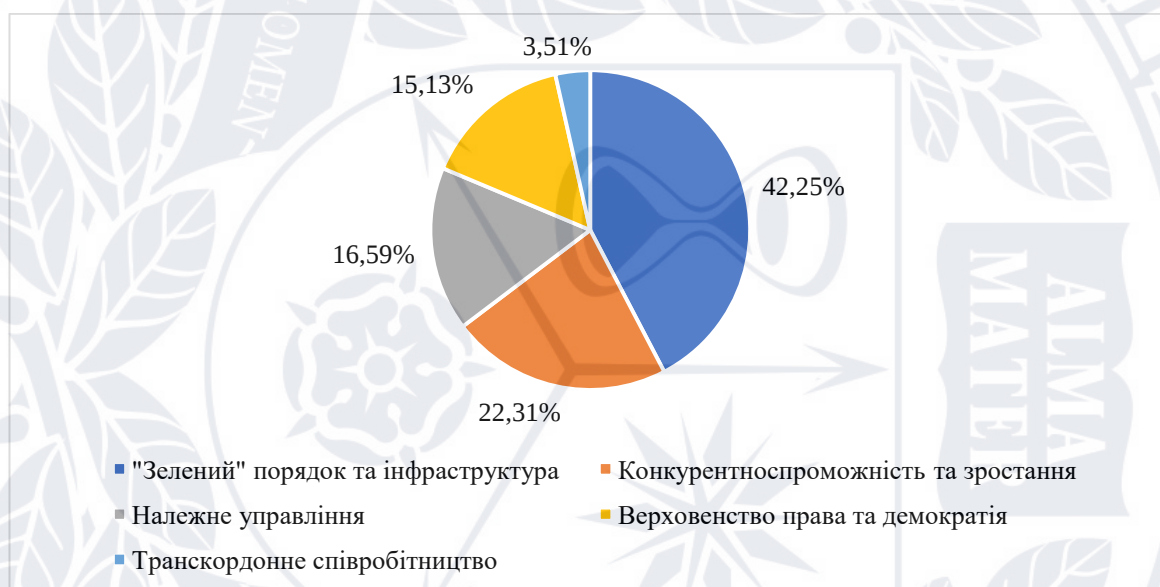

Рисунок 2.4 – Структура фінансування IPA III для України 2021-2027 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Після отримання статусу держави-кандидата на вступ до Європейський Союз Україна отримала можливість брати участь у низці європейських фінансових програм підтримки регіонального розвитку та транскордонного співробітництва. Найважливішими серед них є Інструмент передвступної допомоги IPA III та програми Interreg, які спрямовані на підтримку реформ, розвиток прикордонних територій та посилення інтеграції з країнами ЄС. Інструмент передвступної допомоги IPA III забезпечує фінансову й технічну підтримку держав-кандидатів для підготовки до членства в ЄС та ефективного

використання структурних фондів у майбутньому. Загальний бюджет програми на 2021–2027 рр. становить близько 14,2 млрд євро та розподіляється між кількома тематичними напрямками [5].

Отже, сумарний обсяг фінансування програм за участю України у 2021–2027 рр. становить 338,6 млн євро, що дає зрозуміти важливу роль України у розвитку європейської регіональної політики та вирішенні спільних прикордонних проблем (рис. 2.5).

Програми Interreg передбачають механізм співфінансування, тому проекти не покриваються коштами ЄС повністю. Для державних органів та установ публічного права рівень фінансування може сягати 80%, а для некомерційних організацій — 70%. Решта витрат забезпечується партнерами проекту. Рекомендований бюджет одного проекту зазвичай становить від 1 до 2 млн євро [5].

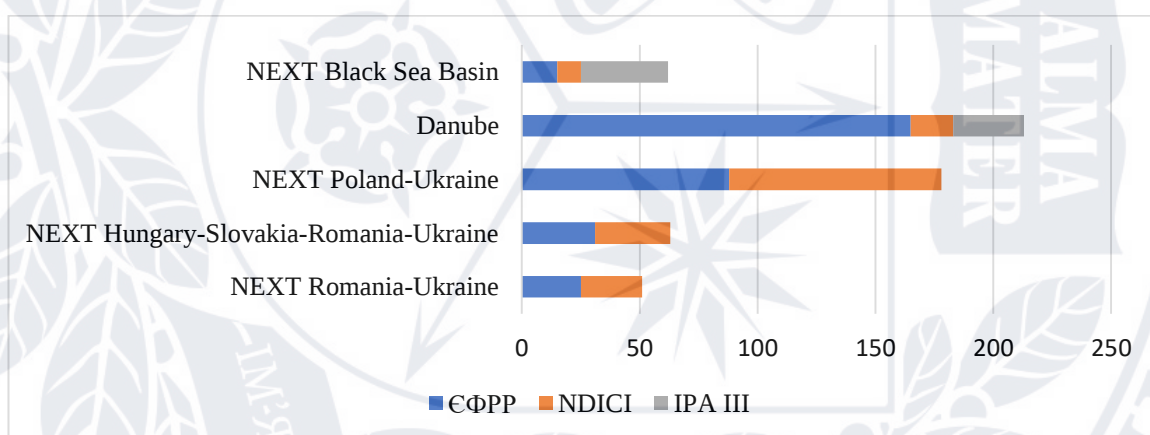

Рисунок 2.5 – Фінансування програм транскордонного та транснаціонального співробітництва ЄС для України 2021-2027 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [2; 3; 5; 6]

Участь у програмах Interreg та IPA III можуть брати органи державної влади, місцевого самоврядування, агенції регіонального розвитку, заклади освіти, медичні установи, комунальні підприємства та інші некомерційні організації. Це створює широкі можливості для залучення міжнародних інвестицій, реалізації інфраструктурних проектів та посилення інтеграції українських регіонів до європейського простору. Попри умови воєнного стану,

Україна продовжує активно брати участь у програмах транскордонного співробітництва Європейського Союзу на період 2021–2027 рр. [5]. Найбільша кількість проєктів реалізована Закарпатською областю – 248, на другому місці Львівська та Одеська області – 113 проєктів, на третьому місці Івано-Франківська область – 85 проєктів, менш активними є Чернівецька та Волинська області, які реалізували по 74 проєкти. Порівняльний аналіз напрямів співпраці у межах програм і проєктів ТКС України показав, що у довоєнний період безпекова тематика становила 29,0 % від загального обсягу фінансування, екологічні і кліматичні зміни – 23,0 %, культурна спадщина – 18,0 %, доступність каналів комунікації – 13,0 %, вплив інновації на розвиток регіону – 10,0 %, управління міграцією – 7,0 % [5; 14].

Після початку повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року в країнах Європи було зафіксовано близько 8,1 мільйона українських біженців, що зумовило розгортання масштабної транскордонної взаємодії для задоволення гуманітарних потреб [7]. Європейський Союз відіграє важливу роль у підтримці таких ініціатив, забезпечуючи більш гнучкі механізми фінансування та реалізації проєктів, спрямованих на підтримку місцевої інфраструктури як в Україні, так і в сусідніх державах, зокрема Молдові. Інтенсивні переміщення населення через кордони, що спостерігаються з початку війни, демонструють масштабність міграційних процесів і пов'язані з ними логістичні труднощі [7; 13].

Вінницька область посідає в цій системі особливе місце. Регіон не межує безпосередньо з жодною країною Євросоюзу, проте через 202 кілометри спільного кордону з Республікою Молдова по річці Дністер він є повноправним учасником єврорегіону «Дністер» — структури транскордонного співробітництва, заснованої у лютому 2012 р. підписанням установчого договору між Україною та Молдовою [19]. До складу єврорегіону від молдовської сторони ввійшли райони Сорока, Дондушень, Окниця, Резіна, Флорешть і Шолданешть; у 2013 р. до об'єднання приєднався район Дубосари.

Загальна площа єврорегіону становить 34 218 км², сукупне населення — близько 2,05 млн осіб [19].

Транспортна мережа Вінниччини формувала до 2022 р. один із головних сухопутних коридорів між центральною Україною та її західними сусідами. Регіон має 4 583 км автомобільних доріг державного значення [20] — показник, який у поєднанні з географічним положенням перетворює область на природний транзитний хаб. Разом із тим ракетний удар 6 березня 2022 року знищив міжнародний аеропорт «Вінниця», що суттєво обмежило можливості швидкого переміщення вантажів і пасажирів та підвищило цінність наземних і річкових маршрутів через молдовський коридор. Саме тут виявляється практичне значення єврорегіону. Молдова як країна-кандидат на вступ до ЄС забезпечує Вінниччині транзитний доступ до порту Джурджулешти на Дунаї та, через нього, до мережі внутрішніх водних шляхів Євросоюзу [19]. Коли чорноморські морські шляхи опинилися в зоні безпосередніх воєнних ризиків цей маршрут набув важливого значення. Одним із найбільш показових наслідків трансформації функцій прикордонного регіону стала масштабна релокація підприємств. За даними Вінницької обласної військової адміністрації, упродовж 2022–2025 років на територію Вінниччини переїхало 330 підприємств із прифронтових і постраждалих регіонів країни [20]. Основними регіонами-донорами виступили Харківська, Київська, Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області — тобто ті, що зазнали або прямих бойових дій, або значних логістичних проблем (рис. 2.6).

Вінниччина взяла на себе функцію промислового резервного майданчика в загальнодержавному масштабі. Релокація забезпечила створення 1574 нових робочих місць [20] – у воєнних умовах це не лише про збереження виробничого потенціалу, але і про здатність регіону до швидкої економічної адаптації. Одночасно область прийняла близько 295 тисяч внутрішньо переміщених осіб [20], що спричинило додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок праці, але водночас розширило доступну робочу силу для новоприбулих підприємств.

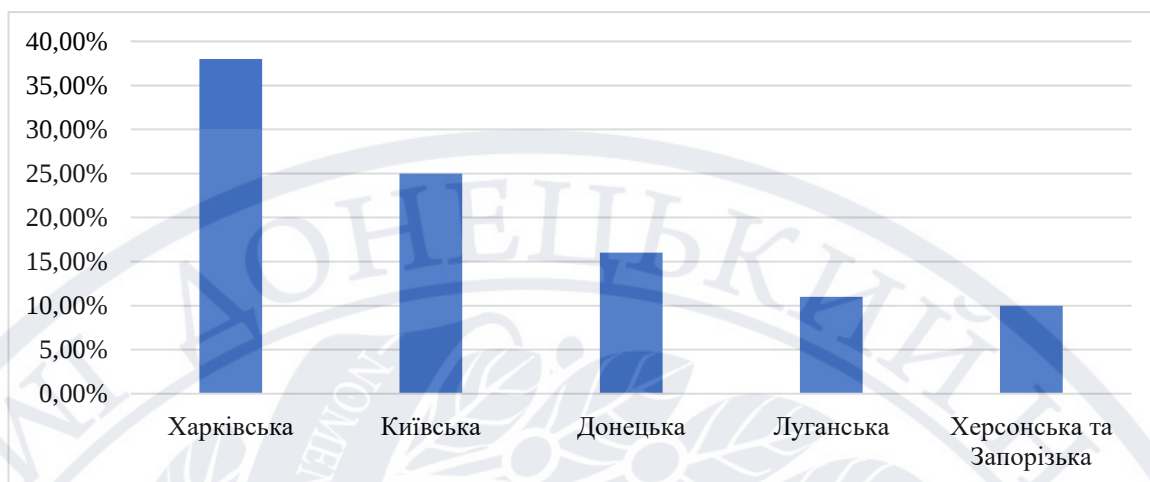

Рисунок 2.6 – Регіони-донори релокованих підприємств та оцінка показників їх адаптації станом на 2025 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

Показово, що попри подвійне навантаження, а саме прийом людей і виробництв, область не лише не знизилася економічних показників, а й впевнено переорієнтовує зовнішньоекономічні зв'язки.

За підсумками січня–вересня 2025 року загальний обсяг товарного експорту Вінницької області склав 1 412,8 млн дол. США при імпорті 806,7 млн дол. США — тобто регіон зберігає стаке позитивне сальдо зовнішньої торгівлі [20]. Показники підтверджуються впевненою структурою експорту у Вінницькій області (рис. 2.7).

Як видно з рисунку, товарна структура експорту Вінниччини спеціалізується на аграрній промисловості: зернові та бобові культури формують 25,7 % вивезення, м'ясо та субпродукти — 20,8 %, жири і олії — 14,3 % [20]. Сукупно продукція агропромислового комплексу становить понад 60 % загального обсягу. Це закономірно для регіону, який забезпечує 9,1 % загальнодержавного виробництва агропродукції і є абсолютним лідером серед областей України в цьому секторі [20]. Сільськогосподарські угіддя регіону охоплюють понад 2,0 млн гектарів, із яких 51 % — чорноземи [20].

Країни Євросоюзу поглинають 48 % усього обсягу експорту Вінниччини — 678,3 млн дол. США [20].

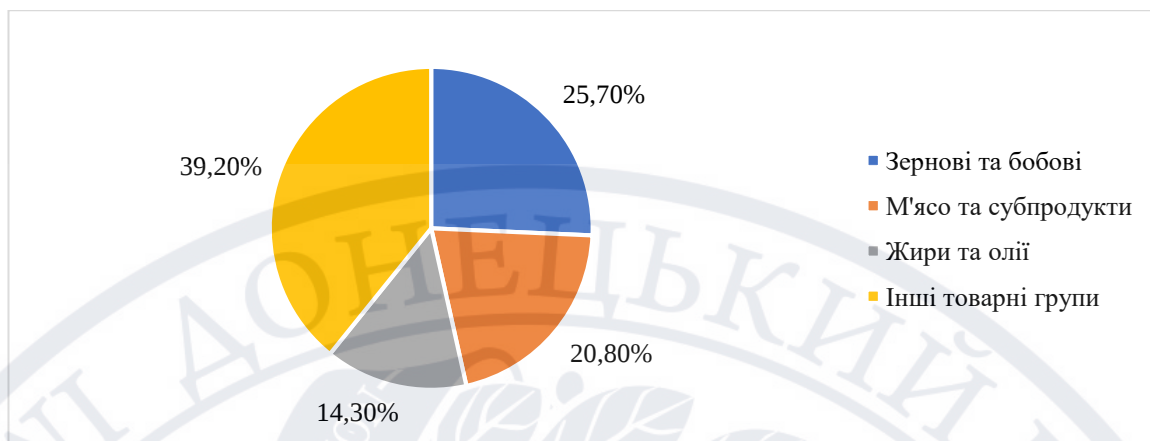

Рисунок 2.7 – Структура товарного експорту Вінницької області за 2025 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

Євроінтеграція відбувається не лише на рівні підписаних угод чи інституційних рішень, але й у щоденній торговельній практиці сотень підприємств регіону. Продукція вивозиться до 144 країн світу [20], що є свідченням про диверсифікованість і стійкість зовнішньоекономічних зв'язків навіть в умовах тривалої війни (рис. 2.8).

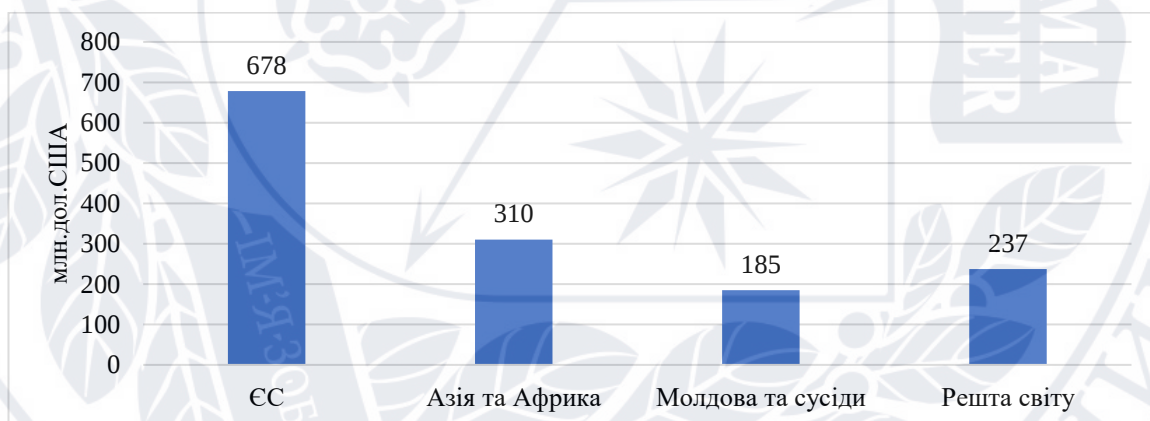

Рисунок 2.8 – Географія експорту Вінницької області за 2025 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

Саме через коридор єврорегіону «Дністер» — наземними маршрутами через молдовську територію — частина вінницької агропродукції потрапляє на європейські ринки в умовах, коли більш прямі маршрути залишаються небезпечними або перевантаженими. Здатність регіону залучати іноземні інвестиції навіть в умовах воєнного часу є одним із найбільш показових

індикаторів його інвестиційної привабливості. Станом на 2025 рік накопичений обсяг прямих іноземних інвестицій у Вінницьку область склав 428,9 млн дол. США, надійшовши з 44 країн світу [20]. Серед ключових інвесторів — Кіпр, Австрія, США, Польща та Німеччина, що відображає домінуючий європейський вектор інвестиційного партнерства.

Таблиця 2.4 – Порівняльний профіль сторін єврорегіону «Дністер»

Показник	Вінницька область(Україна)	Молдовська сторона
Площа	26513 км ²	7705 км ²
Населення	1,509 млн. осіб	~541 тис.осіб
Спільний кордон	202 км по річці Дністер	
Статус у ЄС	Кандидат з 2022 року	Кандидат з 2022 року
Основна галузь	Агропромисловість у вигляді 9,1% національного виробництва	Агропромисловість, виноробство
Транзитний потенціал	Дороги державного значення 4583км	Вихід до портів Дунаю
Залучені ПІІ	428,9 млн.дол.США	5530млн.дол.США (вся країна)
Відновлювана енергетика	134 СЕС, 32 малі ГЕС	Спільні проєкти ГЕС на Дністрі

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

З наведеної таблиці 2.4 є можливим порівняння потенціалу двох сторін єврорегіону. Принциповою відмінністю є масштаб і характер ПІІ: відсутність консолідованої статистики по молдовській стороні єврорегіону є самостійною проблемою, адже організація не публікує спільних звітів. Відповідно до загальнонаціональних даних ЮНКТАД, сукупний накопичений stock ПІІ в Молдові у 2023 році становив 5,53 млрд дол. США, або близько 32,4 % ВВП країни [9]. Асиметрія інформаційного забезпечення сама по собі є структурною проблемою єврорегіону, адже без узгодженої системи збору та публікації регіональної статистики з обох сторін кордону повноцінне спільне планування розвитку залишається ускладненим.

Разом із тим обидві сторони поділяють спільний стратегічний ресурс — аграрний потенціал і зростаючу важливість відновлюваної енергетики. На Вінниччині функціонують 134 сонячні електростанції загальною потужністю

361 МВт, 32 малі ГЕС (25 МВт) та 35 когенераційних установок (100 МВт) [20]. На молдовській стороні Дністра існують потужності малих ГЕС, які потенційно можуть стати основою для спільних транскордонних енергетичних проєктів у рамках програм підтримки ЄС для країн-кандидатів.

З метою поглиблення аналізу транскордонного співробітництва України в межах єврорегіону «Дністер» та визначення кількісного впливу його головних чинників на економічний розвиток країни було побудовано багатофакторну кореляційно-регресійну модель. Інформаційною базою дослідження слугували наявні статистичні дані за період 2013–2024 років, що охоплює повний цикл функціонування єврорегіону з моменту його заснування у 2012 році. Джерелами даних виступили база World Development Indicators Світового банку, база даних міжнародної торгівлі ООН UN та Державна служба статистики України [9; 10; 14].

Як результуючий показник Y , обрано ВВП України у поточних цінах, у млн дол. США. Вибір даного показника зумовлений комплексністю індикатора економічного розвитку країни, що дає змогу відобразити сукупний результат усіх видів економічної діяльності, включаючи зовнішньоекономічну. Факторні змінні моделі визначено чотири показники, що безпосередньо характеризують інтенсивність та результативність транскордонного співробітництва в межах єврорегіону «Дністер».

X_1 – обсяг експорту товарів України до Республіки Молдова (млн дол. США), що відображає торговельну активність у межах єврорегіону та рівень інтегрованості прикордонних економік;

X_2 – обсяг імпорту товарів України з Республіки Молдова (млн дол. США), що характеризує зворотній напрям товарних потоків та взаємозалежність економік країн-учасниць єврорегіону;

X_3 – чистий приплив прямих іноземних інвестицій в економіку України (млн дол. США), що виступає індикатором інвестиційної привабливості країни, формування якої значною мірою залежить від розвитку

транскордонного співробітництва та інтеграції у європейський економічний простір;

X4 – середньорічний офіційний обмінний курс гривні до долара США, що визначає цінову конкурентоспроможність українських товарів на зовнішніх ринках та безпосередньо впливає на обсяги транскордонної торгівлі.

Вихідні дані зображено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Вихідні дані для побудови кореляційно-регресійної моделі впливу факторів єврорегіону «Дністер» на ВВП України, 2014–2024 рр.

Рік	Y ВВП, млн дол США	X1 експорт, млн дол. США	X2 імпорт млн дол. США	X3 ПП, млн дол. США	X4 курс гривні до долара
2014	133504	743,8	61,9	847	11,9
2015	91031	524,3	41,2	-198	21,8
2016	93356	481,1	47,6	4128	25,6
2017	112090	707,6	106,7	3680	26,6
2018	130891	789,2	118,1	4975	27,2
2019	153883	726,6	91,3	5796	25,8
2020	156620	679,6	74,1	304	27
2021	199770	864,2	112,5	7954	27,3
2022	161990	922,1	151,3	221	32,3
2023	181220	819,1	162,3	4572	36,6
2024	190741	1110	175,2	3386	40,15

Джерело: побудовано автором за даними [9; 10; 14]

На першому етапі аналізу здійснено оцінювання тісноти лінійного зв'язку між досліджуваними показниками шляхом побудови матриці парних коефіцієнтів кореляції Пірсона (табл. 2.6).

На основі таблиці можна дійти висновку, що найбільш тісний прямий зв'язок із ВВП України має показник експорту до Республіки Молдова ($r = 0,83$), що підтверджує гіпотезу про позитивний мультиплікативний вплив торговельної активності в межах єврорегіону «Дністер» на економічне зростання країни. Достатньо сильний прямий зв'язок можна побачити між ВВП та обсягом імпорту з Молдови ($r = 0,74$). Обмінний курс гривні у розширеній вибірці демонструє помірний зв'язок із ВВП ($r = 0,57$), коли курс

продовжував зростати у 2024 році, тоді як ВВП у доларовому вираженні стабілізувався.

Таблиця 2.6 – Результати оцінювання багатфакторної регресійної моделі

Показники	Y ВВП, млрд дол.	X1 експорт млн дол.	X2 імпорт млн дол.	X3 ПП, млн дол.	X4, Курс гривні до долара, середнє
Y ВВП, млрд.дол	1				
X1 експорт млн.дол.	0,825627	1			
X2 імпорт млн.дол.	0,743363	0,887199	1		
X3 ПП, млн.дол.	0,384441	0,196553	0,275312	1	
X4, Курс гривні до долара, середнє	0,570868	0,613874	0,828024	0,255187	1

Джерело: розраховано автором в MS Excel

Щодо прямих іноземних інвестицій, зв'язок із ВВП залишається відносно слабким ($r = 0,38$), що може бути зумовлено значними коливаннями інвестиційних потоків упродовж досліджуваного періоду, зокрема різким скороченням ПП у кризові періоди, такі як війна на Донбасі у 2015 р., пандемія коронавірусу 2020 р. та повномасштабне вторгнення росії в 2022 р.

На другому етапі аналізу було побудовано багатфакторну регресійну модель методом найменших квадратів. За результатами розрахунків отримано наступне рівняння регресії:

$$Y = -18030 + 201,32 \cdot x_1 - 268,57 \cdot x_2 + 3,35 \cdot x_3 + 1012,87 \cdot x_4 \quad (2.1)$$

Оцінені параметри регресійної моделі дозволяють зробити наступні висновки щодо впливу досліджуваних факторів на макроекономічну динаміку. Зокрема, коефіцієнт при змінній x_1 дає змогу зрозуміти, що за умови незмінності інших чинників, збільшення експорту до Республіки Молдова на 1 млн дол. США генерує приріст ВВП України в середньому на 201,32 млн дол. США. Це емпірично підтверджує наявність позитивного мультиплікативного ефекту зовнішньої торгівлі. Натомість вплив імпорту x_2 є очікувано зворотним, адже наведене від'ємне значення коефіцієнта відображає закономірність, притаманну системі національних рахунків, де зростання

імпортних надходжень виступає компонентом вибуття і зменшує підсумковий обсяг ВВП. Позитивну тенденцію впливу також чинять прямі іноземні інвестиції x_3 , де залучення додаткового 1 млн дол. США забезпечує зростання ВВП на 3,35 млн дол. США.

Щодо змінної обмінного курсу x_4 , значення його коефіцієнта вказує на те, що девальвація національної валюти на 1 грн/дол. США корелює зі збільшенням номінального ВВП. Цей ефект є наслідком номінального зростання макроекономічних показників у гривневому вимірі внаслідок курсової різниці та подальшим механізмом їх перерахунку.

Для того, щоб отримані результати могли слугувати надійним підґрунтям для висновків щодо розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, необхідно оцінити загальну статистичну значущість дослідження. Якість побудови регресійно-кореляційної моделі підтверджується наступними статистичними показниками з табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Результати оцінювання багатофакторної регресійної моделі

Показник	Значення
R^2	0,744
Скоригований R^2	0,573
F – статистика	4,35
p – значення (F)	0,054
Константа (a_0)	-18030
Коефіцієнт x_1 експорт	201,32
Коефіцієнт x_2 імпорт	-268,57
Коефіцієнт x_3 ПП	3,35
Коефіцієнт x_4 курс	1012,87

Джерело: розраховано автором в MS Excel

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,744$ відображає пояснення побудованої моделі у вигляді 74,4 % варіації ВВП України, що є прийнятним рівнем для макроекономічних моделей з обмеженою кількістю спостережень. Скоригований коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,573$ підтверджує адекватність моделі з урахуванням кількості включених елементів. Значення F – статистики ($F = 4,35$) при рівні значущості $p = 0,054$ характеризує статистичну значимість

моделі в цілому на рівні значущості 10 %. Таким чином, побудована модель є придатною для аналізу та інтерпретації впливу факторів транскордонного співробітництва єврорегіону «Дністер» на ВВП України.

Результати регресійного аналізу дозволяють перейти від загальних тез про значимість єврорегіону «Дністер» до конкретних кількісних оцінок. Коефіцієнт при змінній експорту підтверджує торговельну активність Вінниччини та інших учасників єврорегіону через молдовський коридор, яка справляє мультиплікативний вплив на загальний ВВП України, адже кожен додатковий мільйон доларів експорту до Молдови генерує приріст макроекономічного результату, що майже більше ніж у 200 разів перевищує сам обсяг угоди. Вихід на ринок через Молдову забезпечує додатковий транзит, завантажує логістичну та переробну інфраструктуру регіону, створює попит на суміжні послуги – це все є ланцюговим ефектом.

Від'ємний знак коефіцієнта при імпорті не суперечить логіці транскордонного співробітництва, бо він відображає стандартну закономірність системи національних рахунків. Водночас сам факт зростання імпорту з Молдови у 2022–2023 роках (а саме з 151,3 до 162,3 млн дол. США) дає змогу зрозуміти, що навіть в умовах повномасштабної війни єврорегіон «Дністер» зберіг функцію двостороннього економічного коридору, а не перетворився на односторонній транзитний шлях.

Показово, що саме у 2022–2023 роках, коли розмір прямих іноземних інвестицій різко скоротився (221 млн дол. США у 2022 р. проти 7954 млн дол. США у 2021 р.), відносна стабільність торговельних потоків у межах єврорегіону «Дністер» стала одним з небагатьох підтримуючих факторів зовнішньоекономічної діяльності. На відміну від інвестицій, що чутливо реагують на безпекові ризики, торговельні зв'язки прикордонних регіонів демонструють значно більшу інерційність і здатність до самовідновлення. Наведене вище, підкреслює стійкість співробітництва.

Отримані результати мають безпосереднє практичне значення для розвитку міжнародного територіального співробітництва в межах Єврорегіону «Дністер».

По-перше, вони кількісно обґрунтовують доцільність пріоритетного розвитку аграрно-експортних коридорів через молдовську територію, особливо в умовах обмеженості чорноморських маршрутів.

По-друге, наявність статистично значимої моделі дає підстави стверджувати, що параметри транскордонної торгівлі з Молдовою є не периферійним, а системним компонентом макроекономічної динаміки України, що потребує відповідного рівня інституційної уваги з боку органів управління єврорегіоном.

Підсумовуючи результати дослідження розвитку транскордонної співпраці українських регіонів в умовах євроінтеграції, можна виокремити кілька базових положень.

По-перше, транскордонне співробітництво виявилось не просто формальним напрямом регіональної політики, а реальною рушійною силою макроекономічних процесів. Зокрема, розрахована кореляційно-регресійна модель підтверджує наявність статистично значущого позитивного впливу торговельних зв'язків у межах єврорегіону «Дністер» на загальний обсяг ВВП України.

По-друге, Вінницька область, навіть не маючи спільного кордону з державами ЄС, ілюструє ефективність роботи через транзитні коридори. Логістика через територію Молдови, доступ до портів Дунаю та активна робота в єврорегіоні «Дністер» роблять область повноправним учасником європейської інтеграції.

По-третє, умови воєнного стану не зупинили, а радше трансформували функціонал прикордонних територій. Успішна релокація 330 підприємств, розміщення 295 тисяч ВПО, позитивне сальдо зовнішньої торгівлі обсягом понад 600 млн дол. США та надходження прямих іноземних інвестицій із 44

країн розкривають потужний адаптаційний ресурс регіону. Така стійкість була б неможливою без налагодженої мережі транскордонних контактів[19;20].

Отже, розбудову транскордонної співпраці варто сприймати не як відокремлений вектор політики, а як органічну складову євроінтеграції. Разом із відповідними інституційними, фінансовими та логістичними механізмами, вона створює практичне підґрунтя для повноцінного входження України до спільного економічного простору Європейського Союзу.

Співпраця між Україною та країнами Центральної Європи, які є членами ЄС, поступово розширюється та сприяє поглибленню регіональних зв'язків, відкриваючи для України нові можливості в контексті євроінтеграції. Важливими умовами подальшого розвитку цієї взаємодії є постійний діалог і досягнення компромісів між усіма учасниками процесу, що відповідає концепції «Європи регіонів». Посилення транскордонного співробітництва може стати дієвим інструментом для більш глибокого залучення України до європейських інтеграційних процесів, сприяючи зменшенню бар'єрів.

Окремо варто зазначити, що подальший розвиток ТКС має враховувати потреби післявоєнного відновлення України, зокрема, можливість залучення транскордонних партнерів до реалізації проєктів із відбудови інфраструктури, розвитку гуманітарної допомоги, освіти, медицини. Цей процес може бути інтегрований у формати нових фінансових програм ЄС, які орієнтуються на стійкість, згуртованість та солідарність у кризових умовах [4; 6]. Як перспектива, є підвищення участі громадськості та молоді в транскордонних ініціативах через підтримку освітніх, культурних, волонтерських та інноваційних проєктів. Це сприятиме соціальній згуртованості й формуванню нового покоління лідерів, здатних ефективно комунікувати із європейськими партнерами.

2.3 Особливості реалізації програм Європейського Союзу з підтримки транскордонного співробітництва щодо сприяння розвитку прикордонних територій

Розвиток прикордонних територій в умовах євроінтеграції нерозривно пов'язаний із залученням фінансових інструментів Європейського Союзу. Програми ЄС у сфері транскордонного співробітництва є одним із найбільш дієвих механізмів подолання периферійності прикордонних регіонів, підвищення їхньої конкурентоспроможності та інтеграції до загальноєвропейського економічного й соціального простору. Для України, яка з 2022 року набула статусу держави-кандидата на членство в ЄС, адже вони з програм «зовнішнього сусідства» поступово трансформуються у інструменти передвступної підготовки [5].

Основною правовою основою для участі України в програмах ЄС є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка закріпила засади регіональної співпраці та відкрила доступ до відповідних фінансових механізмів [41]. Водночас загальна система підтримки ТКС з боку ЄС включає кілька взаємодоповнюючих інструментів, таких як програми Interreg NEXT, Інструмент передвступної допомоги IPA III, Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI / Global Europe), а також з 2024 р. — механізм Ukraine Facility.

Найбільш безпосереднім інструментом підтримки прикордонних регіонів є програми Interreg NEXT — наступник програм ENI CBC (European Neighbourhood Instrument Cross-Border Cooperation), що реалізувалися у 2014–2020 рр. У рамках нового покоління програм на 2021–2027 рр. Україна бере участь у трьох транскордонних програмах: Interreg NEXT Poland-Ukraine, Interreg NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine (HUSKROUA) та Interreg NEXT Romania-Ukraine. Загальний обсяг фінансування ЄС цих програм становить 338,6 млн євро, що фінансуються спільно з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Інструменту NDICI [2; 3; 5; 6].

Найбільшою за обсягом є програма Interreg NEXT Poland-Ukraine із фінансуванням ЄС у розмірі 187,4 млн євро, що охоплює прикордонні регіони Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської та Закарпатської областей (табл. 2.9). Вона зосереджується на чотирьох стратегічних пріоритетах: збалансований розвиток регіону, формування зеленого та стійкого середовища, забезпечення безпеки та привабливості прикордоння, а також ефективна інтеграція прикордонного простору. Програми HUSKROUA та Romania-Ukraine охоплюють стратегічно важливі регіони, такі як Закарпаття, Івано-Франківську, Чернівецьку та Одеську області [2; 3; 6].

Таблиця 2.8 – Порівняльна характеристика програм Interreg NEXT за участю України, 2021-2027 рр.

Критерій	Interreg NEXT Poland-Ukraine	Interreg NEXT HUSKROUA	Interreg NEXT Romania-Ukraine
Бюджет ЄС, млн євро	187,4	83,2	68,0
Загальний бюджет, млн євро	~234	94,0	76,9
Джерела ЄС	ЄФРР + NDICI	ЄФРР + NDICI	ЄФРР + NDICI
Рівень співфінансування ЄС	до 80%	до 80%	до 80 %
Рекомендований бюджет проекту	1–2 млн євро	1–2 млн євро	1–2 млн євро
Кордонні регіони України	Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська
Головні пріоритети	Зелений регіон, безпека, інтеграція	Розвиток, туризм, середовище	Зелений розвиток, туризм, кордони

Джерело: складено автором на основі даних [2; 3; 5; 6]

Реалізація програм транскордонного співробітництва здійснюється через чітко визначену багаторівневу систему управління, кожен елемент якої виконує специфічні функції. Вона єдина для всіх програм Interreg NEXT та детально регламентована їхніми операційними документами (табл. 2.9).

Принциповою рисою управлінської архітектури є принцип паритету: у Спільному моніторинговому комітеті Україна має рівне представництво із країнами-членами ЄС, що забезпечує реальний вплив українських органів влади на відбір проєктів та контроль за виконанням програм. Водночас функції управляючого органу закріплено за структурами держав-членів ЄС, що зумовлено вищими стандартами адміністративної спроможності та підзвітності перед Єврокомісією.

Таблиця 2.9 – Системи управління програмами транскордонного співробітництва за участю України

Орган	Функції	Приклад у програмах за участю України
Управляючий орган	Відповідальність за виконання програми в цілому; звітність перед ЄК	Міністерство фондів Польщі (Interreg NEXT PL-UA)
Спільний секретаріат	Щоденне управління: прийом заявок, комунікація з партнерами, моніторинг	JS у Жешуві (Польща) для програми Poland-Ukraine
Спільний моніторинговий комітет	Відбір проєктів, контроль виконання, паритетне представництво сторін	Засідання двічі на рік; Україна – повноправний член
Національний орган	Представлення інтересів країни-партнера, координація з партнерами	Мінрозвитку громад та територій України
Контролер першого рівня	Верифікація витрат кожного партнера на національному рівні	Уповноважені органи при Мінрозвитку (Україна)

Джерело: складено автором на основі даних [2; 3; 5; 6]

Важливою інституційною особливістю є застосування принципу «провідного партнера», де одна організація-бенефіціар бере на себе юридичну та фінансову відповідальність за весь консорціум проєкту, виступаючи єдиною точкою підзвітності перед Спільним секретаріатом. Це підвищує прозорість управління, однак створює значне адміністративне навантаження, передусім для організацій з країн-партнерів, адміністративна спроможність яких є нижчою.

Проєктний цикл у програмах транскордонного співробітництва має чітко визначену структуру. На етапі програмування, що охоплює підготовку Операційної програми на 7-річний цикл, всі країни-партнери узгоджують

тематичні пріоритети та індикатори досягнень; документ проходить погодження Єврокомісії. Відбір проєктів здійснюється переважно через відкриті конкурси (Calls for Proposals), що проводяться Спільним секретаріатом. Обов'язковою умовою є транскордонна природа заявки: партнерство має включати щонайменше двох суб'єктів з різних країн, принаймні один з яких — з боку ЄС.

Тематичні пріоритети чинних програм за участю України визначено відповідно до цілей програмного документу та включають: формування стійкого і «зеленого» прикордонного регіону; розвиток безпечного та привабливого середовища для населення; створення ефективно інтегрованого прикордонного простору [2; 5]. Ці пріоритети узгоджуються з принципами сталого розвитку та Зеленої угоди ЄС, а також з потребами прикордонних регіонів, що зазнали впливу збройного конфлікту.

Рекомендований обсяг бюджету одного проєкту в рамках програм Interreg NEXT становить від 1 до 2 млн євро. При цьому для державних органів та установ публічного права рівень фінансування з боку ЄС може сягати 80 %, для некомерційних організацій — 70 %; решта витрат забезпечується партнерами за рахунок власного або національного співфінансування [5].

Фінансування програм транскордонного співробітництва базується на механізмі співфінансування. Кошти Єврокомісії (у межах Interreg NEXT — з Фонду регіонального розвитку та Інструменту сусідства) перераховуються управляючому органу, який здійснює їх подальший розподіл між партнерами на основі затверджених проєктів та звітів про витрати.

Система фінансового контролю передбачає кілька рівнів верифікації. Контролери першого рівня (FLC) перевіряють витрати кожного окремого партнера на національному рівні до подання спільного фінансового звіту. В Україні ці функції виконують уповноважені органи при Міністерстві розвитку громад та територій. Після верифікації на першому рівні провідний партнер подає спільний звіт до Спільного секретаріату, де здійснюється подальша

перевірка перед ініціюванням виплати. Аудит другого рівня проводиться незалежними аудиторськими органами держав-учасниць.

Характерною фінансовою проблемою для програм на зовнішньому кордоні ЄС є розрахунки у різних валютах. Партнери з України звітують у гривні, тоді як фінансування надходить у євро. В умовах значної девальвації гривні після 2022 р. курсові коливання створюють суттєві операційні ризики та ускладнюють планування бюджетів проєктів. Ця проблема потребує врегулювання як у партнерських угодах, так і в процедурах звітності.

Дослідники та практики транскордонного співробітництва фіксують низку системних викликів, що ускладнюють ефективне впровадження програм ЄС на прикордонних територіях України.

Першим і найбільш поширеним є недостатня інституційна спроможність місцевих органів влади. Органи місцевого самоврядування прикордонних регіонів часто не мають підготовленого персоналу, здатного розробити конкурентоспроможну заявку, управляти проєктом відповідно до вимог Interreg і вести звітність згідно зі стандартами ЄС [29]. Дослідження Н. Горностай фіксує, що нормативно-правове забезпечення транскордонного співробітництва в Україні містить прогалини, які ускладнюють практичну реалізацію проєктів [16].

Другим викликом є асиметрія між партнерами. Організації з країн-членів ЄС мають значно більший досвід участі в програмах Interreg, краще знання мов програмного документування (здебільшого — англійської) та ширший доступ до технічної допомоги. Це нерідко призводить до нерівного розподілу активностей та бюджету всередині консорціуму — на користь партнерів з боку ЄС.

Третім важливим аспектом є різниця правових систем. Партнери з різних країн діють у принципово різних нормативних середовищах щодо публічних закупівель, трудового законодавства, бухгалтерського обліку та режиму ПДВ. У програмах за участю України українські партнери не можуть

відшкодовувати ПДВ через механізми ЄС, що фактично збільшує реальну частку їхнього співфінансування [23].

Четвертою проблемою є тривалість адміністративних процедур. Від підписання грантового контракту до отримання першого платежу нерідко минає від 12 до 18 місяців. Причинами є складні процедури погодження, затримки з поданням та верифікацією звітів, а також адміністративні навантаження, пов'язані з поточним воєнним станом в Україні.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. суттєво вплинуло на динаміку реалізації програм транскордонного співробітництва. З одного боку, ряд запланованих заходів — передусім тих, що передбачали фізичну присутність персоналу або будівництво об'єктів у прифронтових зонах, — було призупинено. З іншого боку, Єврокомісія запровадила гнучкі механізми для перерозподілу коштів на гуманітарні потреби та підтримку місцевої інфраструктури.

Масові переміщення населення, що спостерігаються з початку війни — станом на відповідний період в країнах Європи зафіксовано близько 8,1 млн українських біженців [7] — трансформували характер транскордонної взаємодії. На перший план вийшли гуманітарні проекти, підтримка прикордонної інфраструктури та механізми релокації підприємств. Вінницька область, яка прийняла 330 підприємств з прифронтових регіонів та близько 295 тис. внутрішньо переміщених осіб [20], є прикладом того, як транскордонне співробітництво та гнучкість регіону взаємопосилюють адаптаційний потенціал прикордонної території в кризових умовах.

Водночас статус держави-кандидата на вступ до ЄС, наданий Україні у 2022 р., відкрив доступ до Інструменту передвступної допомоги ІРА III з загальним бюджетом близько 14,2 млрд євро. Цей інструмент доповнює програми Interreg NEXT, зосереджуючись на підтримці реформ та адаптації законодавства до норм ЄС [4].

Аналіз результатів програм транскордонного співробітництва свідчить про їх неоднозначний, але загалом позитивний вплив на розвиток

прикордонних територій. Дослідження Н. Павліхи та О. Зелінської фіксують, що транскордонне співробітництво виступає інструментом не лише залучення зовнішнього фінансування, а й формування інклюзивного ринку праці та підвищення мобільності населення прикордонних регіонів [28].

Практичне значення програм для прикордонних регіонів реалізується через кілька каналів. По-перше, відбувається пряма підтримка інфраструктурних об'єктів, екологічних ініціатив та соціальних послуг у прикордонній смузі. По-друге, участь у програмах підвищує адміністративний потенціал місцевих органів влади через навчання персоналу, опанування практик проєктного менеджменту та поширення кращих практик партнерів з ЄС. По-третє, самі по собі партнерські мережі, сформовані в ході реалізації проєктів, стають постійно діючими каналами обміну інформацією та спільного стратегічного планування. Програми ТКС є найефективнішими там, де між партнерами існує реальна взаємна зацікавленість у вирішенні спільних проблем — екологічних, логістичних, гуманітарних. Ефективність транскордонного співробітництва суттєво залежить від узгодженості податкового та регуляторного середовища в країнах-партнерах [23], що у випадку України та ЄС є сферою, що потребує подальшої гармонізації.

Таким чином, реалізація програм ЄС з підтримки співробітництва щодо сприяння розвитку прикордонних територій характеризується: складною багаторівневою інституційною архітектурою з паритетним представництвом сторін; механізмом співфінансування, що стимулює залучення власних ресурсів партнерів; чітким тематичним таргетуванням відповідно до стратегічних пріоритетів ЄС; системними адміністративними та правовими викликами. Для України як держави-кандидата програми транскордонного співробітництва виконують подвійну функцію: вони є прямим інструментом розвитку прикордонних регіонів і водночас практичним полігоном для освоєння стандартів і процедур управління фондами ЄС у перспективі повноправного членства.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу сучасного стану транскордонного співробітництва України можна сформулювати такі основні висновки:

Дослідження європейського досвіду транскордонного співробітництва підтвердило, що країни ЄС послідовно пройшли чотири етапи розвитку: від перших єврорегіонів 1958–1980 рр. до сучасної інституціоналізованої системи і сформували ефективні моделі прикордонної взаємодії: єврорегіони, ЄОТС, транскордонні кластери та програми Interreg. Для України імплементацією є розвиток університетської кооперації за прикладом єврорегіону Галіція–Північна Португалія, формування спільних транспортних цифрових сервісів за моделлю Єврорегіону Нова Аквітанія–Еускаді–Наварра, створення транскордонних бізнес-інкубаторів.

Оцінка розвитку транскордонної співпраці регіонів України в умовах євроінтеграції засвідчила, що Вінницька область, попри відсутність спільного кордону з країнами ЄС, є повноправним учасником Єврорегіону «Дністер». В умовах повномасштабної війни регіон демонструє значний адаптаційний потенціал: прийнято 330 релокованих підприємств і близько 295 тисяч внутрішньо переміщених осіб, збережено позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, прямі іноземні інвестиції із 44 країн становлять 428,9 млн дол.

З метою кількісного обґрунтування впливу транскордонного співробітництва в межах Єврорегіону «Дністер» на макроекономічну динаміку України побудовано багатофакторну кореляційно-регресійну модель, яка показала найтісніший прямий зв'язок із ВВП у показника експорту до Молдови ($r = 0,826$). Збільшення цього показника на 1 млн дол. США генерує приріст ВВП у середньому на 201,32 млн дол. США, що емпірично підтверджує позитивний мультиплікативний ефект торговельної активності єврорегіону.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

3.1 Актуальні проблеми транскордонного співробітництва України щодо сприяння розвитку прикордонних територій

Транскордонне співробітництво стимулює соціально-економічний розвиток України, партнерство в системі «держава – регіони», а також дозволяє максимально ефективно використовувати національні та регіональні переваги. Проблеми транскордонного співробітництва в теперішніх умовах займають одне з центральних місць у політиці урядів європейських країн. Сьогодні існує чимало факторів, які стримують розвиток транскордонного співробітництва: безпекові загрози, зумовлені війною з Росією, адміністративно-законодавчі розбіжності з країнами ЄС, дефіцит місцевих фінансів, слабка інфраструктура на кордонах та недостатня інституційна спроможність громад. Їх подолання є ключовою умовою для євроінтеграції та розвитку.

Проблеми транскордонної співпраці та шляхи сприяння розвитку прикордонних територій можна згрупувати у декілька взаємопов'язаних напрямів. Насамперед суттєвий вплив мають безпекові та геополітичні виклики, що особливо загострилися після початку повномасштабної війни в Україні. Воєнна агресія призвела до зміни пріоритетів розвитку прикордонних регіонів: основна увага була перенесена з економічного та інвестиційного співробітництва на гуманітарну підтримку, безпекові заходи та забезпечення життєдіяльності населення [24]. З початку повномасштабної війни значна частина прикордонних територій України опинилася в зоні бойових дій або під постійною загрозою ракетних ударів. За даними міжнародних організацій, понад 8 мільйонів українців були змушені виїхати за кордон, що суттєво вплинуло на соціально-економічний стан прикордонних областей [7]. У багатьох регіонах основні ресурси були спрямовані на підтримку внутрішньо

переміщених осіб, облаштування укриттів та забезпечення безпеки населення. Повністю припинилася транскордонна співпраця України з російською федерацією та Білоруссю, яка до 2022 р. охоплювала низку спільних економічних, транспортних та екологічних проєктів. Значних руйнувань зазнала прикордонна інфраструктура Харківської, Сумської, Чернігівської та Луганської областей. За оцінками Світового банку, загальні збитки української інфраструктури вже перевищують сотні мільярдів доларів, а частина прикордонних громад втратила значну частину виробничих потужностей [10].

Серйозною перешкодою розвитку міжнародного територіального співробітництва залишаються нормативно-правові та адміністративні бар'єри. Україна продовжує процес гармонізації законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Особливо помітними залишаються проблеми у сфері функціонування Європейських об'єднань територіального співробітництва (ЄОТС). У країнах ЄС діяльність ЄОТС регулюється Регламентом Європейського Парламенту та Ради ЄС №1082/2006 від 5 липня 2006 року [5]. Станом на 2025 рік у Європейському Союзі функціонує понад 90 ЄОТС, які реалізують спільні проєкти у сферах транспорту, екології, охорони здоров'я, туризму та регіонального розвитку [5]. Україна лише поступово інтегрується у цю систему. Закон України №2515-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо транскордонного співробітництва» від 4 вересня 2018 року частково адаптував українське законодавство до вимог ЄС та дозволив українським органам місцевого самоврядування брати участь у створенні ЄОТС [36]. Проте на практиці процес створення та реєстрації таких структур залишається складним і тривалим. Додатковою проблемою є надмірна бюрократизація процедур погодження міжнародних проєктів. Для реалізації проєктів транскордонного співробітництва українські громади повинні проходити багаторівневе погодження документів через центральні органи влади, обласні адміністрації та міжнародні структури. У середньому

процес погодження грантового проєкту може тривати від 3 до 6 місяців, а в окремих випадках — понад рік. Для порівняння, у більшості країн ЄС аналогічні адміністративні процедури займають від 1 до 2 місяців. Це значно уповільнює реалізацію ініціатив та знижує конкурентоспроможність українських учасників у програмах ЄС. Складність процедур також проявляється у фінансовому адмініструванні міжнародних програм. Наприклад, програми ЄС Interreg NEXT 2021–2027 передбачають суворі вимоги до звітності, аудиту та контролю використання коштів. Для українських громад це створює додаткове адміністративне навантаження через необхідність дотримання одночасно українського бюджетного законодавства та фінансових правил ЄС. Через недостатню узгодженість нормативної бази частина громад відмовляється від участі у грантових програмах або не може повністю реалізувати потенціал міжнародного фінансування. Проблемою залишається й недостатня цифровізація адміністративних процедур. Хоча в Україні активно впроваджується електронне урядування, значна частина документів у сфері міжнародного співробітництва все ще оформлюється у паперовій формі. Це збільшує терміни погодження, ускладнює комунікацію між партнерами та створює додаткові корупційні ризики. Саме тому одним із ключових напрямів удосконалення транскордонної співпраці має стати подальша гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС, спрощення адміністративних процедур, розширення повноважень місцевого самоврядування та впровадження сучасних цифрових механізмів управління міжнародними проєктами. У перспективі вагомим чинником стане цифровізація процесів управління транскордонною взаємодією – створення єдиних електронних платформ для підготовки, подання та моніторингу проєктів, обмін відкритими даними з партнерами з країн ЄС, інтеграція в європейські інформаційні системи. Цифрова трансформація дозволить значно скоротити витрати часу та ресурсів, підвищити прозорість реалізації програм і збільшити залучення нових партнерів, включно з малими громадами [5].

Одним із найбільш відчутних перешкод є фінансові та ресурсні проблеми. Більшість програм транскордонного співробітництва ЄС, зокрема Interreg NEXT та програми Європейського інструменту сусідства, передбачають обов'язкове співфінансування з боку учасників (рис. 3.1).

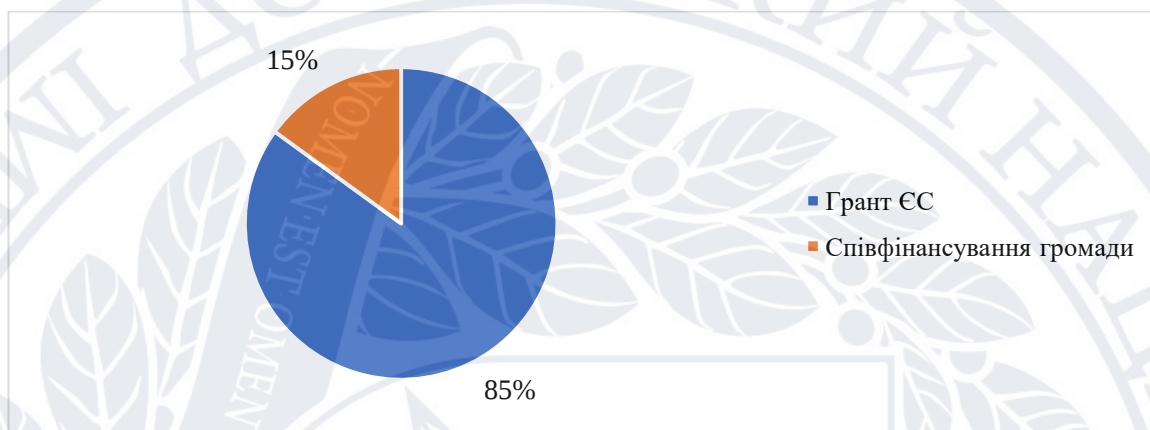

Рисунок 3.1 – Структура фінансування проєктів Interreg NEXT, 2024 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [5]

Зазвичай частка власного внеску становить від 10 % до 20 % вартості проєкту[5]. Для багатьох українських громад, особливо невеликих прикордонних територіальних громад, це є значним фінансовим навантаженням. В умовах війни доходи місцевих бюджетів суттєво скоротилися, а значна частина коштів спрямовується на оборону, соціальну підтримку та відновлення інфраструктури [13].

Крім того, прикордонні території часто мають нижчий рівень інвестиційної привабливості через ризики безпеки та недостатній розвиток транспортної інфраструктури. У результаті приватні інвестори неохоче вкладують кошти у довгострокові проєкти в прикордонних районах України.

Важливою проблемою є інституційна та кадрова неспроможність органів місцевого самоврядування. Значна частина громад не має достатньої кількості спеціалістів, які володіють навичками підготовки грантових заявок, управління міжнародними проєктами та знанням іноземних мов [16; 29]. Через це багато громад не можуть повною мірою скористатися можливостями

міжнародних програм фінансування. Нерідко у невеликих громадах функції міжнародного співробітництва виконують лише 1–2 працівники, які одночасно відповідають за декілька напрямів діяльності. Також існує проблема недостатньої координації між центральними органами влади, обласними адміністраціями, громадами та громадськими організаціями. Відсутність чіткої взаємодії між різними рівнями управління призводить до дублювання функцій, затримок у прийнятті рішень та неефективного використання ресурсів.

Окрему групу проблем становлять інфраструктурні проблеми. Адже після початку війни західний кордон України став основним напрямом експорту продукції та гуманітарних перевезень. Проте існуюча прикордонна інфраструктура виявилася недостатньо підготовленою до такого навантаження. На окремих пунктах пропуску черги вантажного транспорту сягали десятків кілометрів, а час очікування перетину кордону іноді перевищував 3–5 діб. За офіційними даними, на українсько-польському кордоні функціонує лише кілька великих автомобільних пунктів пропуску, які не здатні забезпечити необхідну пропускну спроможність у сучасних умовах [14; 27]. Значна частина доріг у прикордонних регіонах потребує реконструкції, а окремі залізничні та логістичні маршрути мають обмежену пропускну здатність через різницю у ширині колії між Україною та країнами ЄС. Недостатній розвиток транспортної інфраструктури стримує розвиток міжнародної торгівлі, туризму, транзитного потенціалу та економічної інтеграції прикордонних територій.

Для подолання зазначених проблем необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на зміцнення безпеки прикордонних регіонів, відновлення інфраструктури, гармонізацію законодавства зі стандартами ЄС, підвищення фінансової спроможності громад та розвиток кадрового потенціалу. Важливе значення має розширення участі України у програмах Європейського Союзу, модернізація транспортної та прикордонної інфраструктури, а також посилення координації між усіма учасниками

транскордонного співробітництва. Саме комплексний підхід дозволить забезпечити ефективний розвиток прикордонних територій та поглиблення європейської інтеграції України.

3.2 Перспективи розвитку транскордонного співробітництва України як важлива складова міжнародної співпраці

Транскордонне співробітництво України в сучасних умовах набуває особливого значення як один із ключових механізмів міжнародної взаємодії, регіонального розвитку та європейської інтеграції. З моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну провідні країни світу фактично одностайно висловили політичну підтримку нашій державі. Надання Україні статусу кандидата ЄС дало змогу створювати найкращі умови для розвитку транскордонного співробітництва, рано чи пізно відбудеться інтеграція до єдиного ринку ЄС та Шенгенської зони [41].

Україна має державний кордон із сімома країнами, а 19 областей належать до прикордонних територій [19; 36]. На цих територіях функціонують дев'ять єврорегіонів, серед яких особливе значення мають «Карпатський Єврорегіон», «Буг», «Верхній Прут» та «Нижній Дунай» [22; 40]. Транскордонна взаємодія в межах єврорегіонів здійснюється ще з 1993 року, що створило основу для формування стабільних міжнародних контактів між органами місцевого самоврядування, громадами та регіонами.

Перспективи розвитку «Карпатського Єврорегіону» пов'язані насамперед із формуванням спільного туристично-рекреаційного простору та інтеграцією в європейську екологічну політику. Карпатський регіон має унікальний природний потенціал, який розглядається ЄС як частина Карпатської макрорегіональної стратегії. У перспективі передбачається розвиток транскордонних туристичних маршрутів, спільних природоохоронних програм і модернізація прикордонної інфраструктури, включаючи пункти пропуску та транспортні коридори [22; 40].

У Єврореґіоні «Буг» особливий акцент робиться на транспортно-логістичну інфраструктуру та посилення економічної інтеграції прикордонних територій України та Польщі, на модернізацію пунктів пропуску, розвиток малих і середніх підприємств, а також розширенні торгівлі в межах програм ЄС Interreg NEXT [2; 5]. Важливим напрямом є цифровізація митних процедур та спрощення транскордонного руху населення і товарів.

Єврореґіон «Верхній Прут» поглиблює співпрацю України, Румунії та Молдови у сфері транспортних коридорів, екологічної безпеки та водних ресурсів. Особливе значення має розвиток міжнародних транспортних маршрутів, які входять до загальноєвропейської мережі TEN-T. Також пріоритетом є реалізація спільних проєктів у сфері зеленої економіки, захисту біорізноманіття та адаптації до змін клімату [22; 40].

Перспективи розвитку «Нижнього Дунаю» пов'язані з використанням його стратегічного географічного положення як транспортного та торговельного вузла між Чорноморським регіоном та країнами ЄС. Основними напрямками є розвиток портової інфраструктури, водного транспорту, логістичних хабів, а також посилення інвестиційної привабливості Одеського регіону. Значна увага приділяється екологічній безпеці дельти Дунаю та розвитку туризму [22; 40].

Однією з головних перспектив розвитку транскордонного співробітництва є розширення участі України у програмах Європейського Союзу. Мають значний вплив у цьому процесі програми INTERREG та Interreg NEXT, які спрямовані на підтримку спільних проєктів у сфері інфраструктури, охорони здоров'я, екології, туризму, цифровізації та безпеки кордонів. Загальний бюджет програм INTERREG на 2021–2027 роки перевищує створює значні можливості для українських регіонів [4; 5]. Особливо важливою для України є програма Interreg NEXT Польща – Україна 2021–2027 рр., затверджена Європейською Комісією у листопаді 2022 року [2]. Загальний бюджет програми становить понад 187 млн євро, а основними напрямками

фінансування визначено охорону довкілля, розвиток системи охорони здоров'я, туризм, прикордонну інфраструктуру та міжрегіональну співпрацю [2]. Участь у програмі беруть шість українських областей, зокрема Волинська, Львівська, Закарпатська та Рівненська області. У 2023 р. офіційно стартував перший конкурс проєктів у межах цієї програми, що стало важливим етапом поглиблення українсько-польського партнерства.

Перспективним напрямом є також розвиток транскордонної співпраці з Румунією, Словаччиною та Угорщиною. У межах програми Interreg NEXT «Румунія – Україна 2021–2027» передбачено фінансування у розмірі 68 млн євро для підтримки прикордонних громад України та Румунії [6]. Значна увага приділяється екологічним проєктам, модернізації медичних закладів, розвитку транспортної інфраструктури та підвищенню туристичної привабливості регіонів. Наприклад, у 2025 р. сім проєктів із Закарпатської області отримали майже 1,9 млн євро фінансування ЄС у межах програми Interreg VI-A NEXT «Румунія – Україна 2021–2027» [6].

Суттєві перспективи відкриваються у сфері післявоєнної відбудови України. Прикордонні регіони стають основними логістичними вузлами для міжнародної допомоги, інвестицій та гуманітарних програм. Розвиток транспортних коридорів, модернізація пунктів пропуску, будівництво нових автомобільних і залізничних шляхів сприятимуть інтеграції України до європейського економічного простору. У майбутньому це дозволить активізувати міжнародну торгівлю, підвищити мобільність населення та збільшити інвестиційну привабливість прикордонних територій.

Важливим напрямом перспективного розвитку є цифровізація транскордонного співробітництва. У сучасних умовах особливого значення набувають спільні цифрові платформи для управління проєктами, електронного документообігу, розвитку електронних послуг та спрощення митних процедур. Цифрова трансформація сприятиме підвищенню ефективності міжнародної взаємодії між регіонами та зменшенню бюрократичних бар'єрів. У межах програм ЄС Interreg NEXT 2021–2027

передбачено, що близько 15–20 % проєктів мають цифровий або інноваційний компонент [5]. Загальний бюджет програм транскордонного співробітництва ЄС перевищує 10 млрд євро, з яких значна частина спрямовується на цифрову модернізацію управління кордонами, електронні сервіси та смарт-регіони [5].

Для України основними є наступні вимірювані перспективи:

- скорочення часу митного оформлення на 30–50 % завдяки впровадженню електронних черг і «єдиного вікна»;
- зменшення адміністративних витрат органів місцевого самоврядування на до 25 % через цифровий документообіг;
- збільшення кількості транскордонних проєктів на 20–30 % за рахунок спрощення подання заявок онлайн;
- охоплення понад 80 % громад прикордонних областей цифровими платформами управління проєктами до 2030 р.

Особливо перспективним є впровадження інтегрованих платформ типу eCrossBorder, які дозволяють об'єднувати муніципалітети України та країн ЄС в єдиному цифровому середовищі для планування і реалізації спільних проєктів.

Таблиця 3.1 – Очікувані результати цифровізації міжнародного територіального співробітництва

Напрямок цифровізації	Очікуваний результат	Кількісні показники	Горизонт реалізації
Електронний документообіг між громадами	Скорочення бюрократії та часу обробки документів	-25 % адміністративних витрат	2025–2030
Цифрові митні сервіси («єдине вікно»)	Прискорення перетину кордону	-30–50 % часу оформлення	2025–2028
Онлайн-платформи управління проєктами Interreg	Збільшення кількості транскордонних ініціатив	+20–30 % проєктів	2024–2027
Смарт-регіони та GIS-системи	Підвищення ефективності планування територій	охоплення до 80 % громад	до 2030
Електронні сервіси для громадян (e-services)	Спрощення доступу до послуг у прикордонних регіонах	до 70 % послуг онлайн	2025–2030

Джерело: побудовано автором на основі даних [2; 5; 6]

Цифровізація транскордонного співробітництва України є не лише інструментом модернізації управління, але й стратегічним чинником європейської інтеграції. Реалізація цифрових платформ, автоматизація митних процедур та розвиток електронних сервісів дозволять суттєво підвищити ефективність взаємодії з країнами ЄС, скоротити витрати та прискорити інтеграцію України до єдиного цифрового простору Європи.

Перспективи транскордонного співробітництва також тісно пов'язані з розвитком енергетичної безпеки та «зеленої» економіки, що є стратегічним напрямом інтеграції до ЄС. Поєднання участі в європейських програмах, модернізації енергетичної інфраструктури та впровадження відновлюваних джерел енергії формує основу довгострокової енергетичної незалежності та екологічної стійкості України. Україна та країни Європейського Союзу активно реалізують спільні проекти у сфері енергоефективності, відновлюваної енергетики та екологічного моніторингу прикордонних територій. Важливим стратегічним кроком стало приєднання енергосистеми України до європейської мережі ENTSO-E у 2022 р., що забезпечило синхронізацію з енергосистемою ЄС та підвищило енергетичну безпеку.

Серед основних програм і ініціатив, що формують основу розвитку цього напрямку, слід виділити:

- European Green Deal (Європейський зелений курс) — стратегія ЄС досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р; .
- REPowerEU — програма зменшення залежності від викопного палива та розвитку відновлюваної енергетики;
- Interreg NEXT Poland–Ukraine 2021–2027 — фінансування спільних проектів з енергоефективності та екології;
- Interreg NEXT Romania–Ukraine 2021–2027 — підтримка «зелених» інфраструктурних проектів у прикордонних регіонах;
- Danube Transnational Programme — розвиток екологічної безпеки та управління водними ресурсами Дунайського басейну;

— проекти Європейського банку реконструкції та розвитку (EBRD) з модернізації енергетичної інфраструктури України [5].

Практичними напрямками реалізації є будівництво сонячних та вітрових електростанцій у західних областях України (Львівська, Закарпатська, Одеська), модернізація електромереж у межах інтеграції до європейського енергоринку, а також впровадження систем транскордонного екологічного моніторингу річкових басейнів Дунаю, Пруту та Дністра. розвиток енергетичної безпеки та «зеленої» економіки в межах транскордонного співробітництва України є стратегічним напрямом інтеграції до ЄС. Поєднання участі в європейських програмах, модернізації енергетичної інфраструктури та впровадження відновлюваних джерел енергії формує основу довгострокової енергетичної незалежності та еко.

Крім економічного значення, транскордонне співробітництво має важливий соціальний та гуманітарний вимір. У сучасних умовах воно сприяє підтримці українських громад, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, розвитку освітніх і культурних програм, а також зміцненню міжрегіональних зв'язків між населенням України та держав Європейського Союзу. Особливо важливими є спільні освітні та наукові проекти, які забезпечують обмін досвідом, розвиток інновацій та інтеграцію українських установ у європейський науковий простір. Водночас перспективи розвитку транскордонного співробітництва залежать від подолання низки проблем. Серед основних викликів залишаються недостатній рівень фінансування з боку місцевих бюджетів, складні бюрократичні процедури, нерівномірність розвитку прикордонної інфраструктури та безпекові ризики, пов'язані з війною. Для ефективного розвитку співробітництва необхідними є подальша гармонізація законодавства України з нормами ЄС, підвищення інституційної спроможності громад та активніше залучення міжнародних інвесторів.

Таким чином, транскордонне співробітництво України має значні перспективи розвитку та є важливою складовою міжнародної співпраці держави. Воно сприяє європейській інтеграції, економічному розвитку

прикордонних територій, зміцненню міжнародних зв'язків та післявоєнному відновленню країни. Участь України у програмах ЄС, реалізація спільних інфраструктурних проєктів і розвиток міжрегіонального партнерства створюють умови для формування сучасного європейського простору співробітництва та сталого розвитку держави.

3.3 Інноваційні форми співробітництва та механізми залучення міжнародних інвестицій і грантів у вітчизняну економіку

Інвестиції та грантове фінансування дуже важливі у відновленні та модернізації економіки України, особливо в умовах євроінтеграції та післявоєнної трансформації. Сучасні способи залучення капіталу дедалі частіше базуються на інноваційних формах міжнародного співробітництва, які поєднують технології, фінанси та інституційні механізми розвитку, державно-приватному партнерстві, цифрових платформах прозорості та змішаному фінансуванні, поєднуючи державні гарантії міжнародних фінансових установ із приватним капіталом для зменшення воєнних та інвестиційних ризиків. Однією з таких форм є квазі-інтеграційні структури, що передбачають створення транскордонних кластерів, спільних дослідницьких центрів та інноваційних хабів. Наприклад, у прикордонних регіонах України та Польщі активно розвиваються науково-освітні кластери, де університети та ІТ-компанії співпрацюють у сфері штучного інтелекту та кібербезпеки. Подібні структури дозволяють об'єднувати ресурси бізнесу, науки та місцевої влади для прискорення комерціалізації інновацій. Цифрові платформи партнерства забезпечують інтеграцію українських підприємств у глобальні економічні мережі. Використання технологій блокчейн і смарт-контрактів дозволяє підвищити прозорість угод та знизити транзакційні витрати. Наприклад, аграрні компанії України дедалі частіше використовують цифрові платформи для експорту продукції до країн ЄС, де контракти автоматично виконуються через смарт-контракти, що зменшує ризики невиконання зобов'язань. Ще

одним напрямом є технологічний трансфер через франчайзинг, який дає змогу впроваджувати передові технології та управлінські практики міжнародних компаній на українському ринку. Прикладом може бути розвиток мереж міжнародних агропереробних підприємств або логістичних компаній, які передають українським партнерам готові бізнес-моделі, стандарти якості та доступ до глобальних ринків. Це сприяє швидшій модернізації виробництва та підвищенню конкурентоспроможності.

Не менш важливими є альянси у сфері сталого розвитку, які орієнтовані на екологічні, соціальні та управлінські стандарти. Українські підприємства все активніше залучають гранти міжнародних фондів, зокрема Європейського банку реконструкції та розвитку, для впровадження «зелених» технологій. Наприклад, реалізуються проекти з будівництва сонячних електростанцій у південних регіонах України, модернізації систем водоочищення та енергоефективності промислових підприємств.

Новітні механізми залучення міжнародних інвестицій та грантових ресурсів стають одним із основних інструментів відновлення економіки України, її модернізації та інтеграції у європейський фінансово-інвестиційний простір. Вони поєднують державні, приватні та міжнародні ресурси, знижують ризики для інвесторів і забезпечують цільове фінансування стратегічних секторів. Одним із найважливіших інструментів є державно-приватне партнерство, яке реалізується через концесійні угоди. В Україні вже діють успішні приклади: концесія Одеського морського порту передала контейнерний термінал у довгострокове управління катарській компанії QTerminals. Аналогічно, концесія порту Херсон передбачала модернізацію інфраструктури та залучення приватного капіталу для підвищення вантажообігу. У дорожній сфері ДПП застосовується через великі інфраструктурні проекти, зокрема будівництво та реконструкцію автошляхів у межах програми «Велике будівництво», де частково залучалися кредитні ресурси ЄБРР і ЄІБ.

Ще одним сучасним механізмом є краудфандинг та синдиковане інвестування, які дозволяють залучати дрібних і середніх інвесторів через міжнародні онлайн-платформи, такі як Seedrs або Crowdcube. Наприклад, європейські стартапи в сфері ІТ та відновлюваної енергетики регулярно залучають від 100 тис до 5 млн євро на ранніх стадіях розвитку. Українські проекти також почали використовувати подібні механізми — зокрема, оборонні та дроніві стартапи у 2023–2025 рр. отримували фінансування через міжнародні краудінвестингові кампанії, що дозволяло швидко масштабувати виробництво.

Венчурні та ангельські фонди також є не останніми по впливу, оскільки фінансують інноваційні компанії на ранніх етапах. Український ІТ-сектор є одним із головних бенефіціарів цього механізму: за даними інвестиційних звітів, у 2021 р. обсяг венчурних інвестицій в українські стартапи перевищував 832 млн дол. США, а у 2023–2024 рр. попри війну зберігався рівень близько 400–500 млн дол. США щорічно. Прикладом є компанії Grammarly, GitLab (історично українське походження) та інші стартапи, які отримали фінансування від фондів Accel, Sequoia Capital та Tiger Global [9].

Сучасним трендом є також зелені та соціальні облігації (Green/Social Bonds). Україна здійснила перший випуск «зелених» єврооблігацій ще у 2019 році, а в 2023–2024 рр. міжнародні фінансові інституції, зокрема ЄБРР, підтримали випуск соціальних облігацій для відновлення критичної інфраструктури. Наприклад, ЄБРР інвестував понад 3 млрд євро у 2022–2024 рр. в українські проекти, значна частина яких має «зелену» або соціальну спрямованість [10].

Окремим важливим інструментом є страхування військово-політичних ризиків, яке забезпечується міжнародними агенціями, такими як MIGA та DFC (U.S. International Development Finance Corporation). Наприклад, програми MIGA дозволяють покривати до 90 % інвестиційних ризиків, що суттєво підвищує привабливість України для іноземних інвесторів. У 2023–2025 рр.

DFC підтримувала інвестиційні проєкти в Україні на десятки мільйонів доларів у сферах енергетики та логістики.

У сфері грантового фінансування ключову роль відіграє пряме фінансування від міжнародних фінансових організацій. Найбільшим прикладом є програма Ukraine Facility від Європейського Союзу (2024–2027 рр.), яка передбачає до 50 млрд.євро підтримки, включаючи гранти, кредити та гарантії. Світовий банк також надав Україні понад 2,5 млрд.доларів грантової допомоги лише у 2022–2024 роках для підтримки бюджету та соціальної сфери [10].

Механізм співфінансування активно використовується для зниження вартості капіталу. Наприклад, проєкти ЄБРР у відновлюваній енергетиці часто поєднують гранти ЄС із кредитами банків, що дозволяє зменшити відсоткові ставки до рівня 3–6 % річних, тоді як ринкові умови для України значно вищі.

Участь у програмах ЄС, таких як «Горизонт Європа», також забезпечує значні грантові ресурси. Загальний бюджет цієї програми становить близько 95,5 млрд.євро (2021–2027 рр.), і Україна бере участь у сотнях наукових і інноваційних проєктів. Наприклад, українські університети та IT-компанії отримують фінансування на дослідження у сфері штучного інтелекту, кібербезпеки та біотехнологій — від 50 тис євро до 2 млн євро на проєкт [5].

Окремим напрямом є цільові фонди солідарності, які формуються міжнародними донорами під суворим аудитом. Так, через фонд Ukraine Relief Fund та аналогічні механізми у 2022–2024 рр. було акумульовано значний обсяг допомоги, що спрямовувалася на відновлення енергетичної, транспортної та соціальної інфраструктури.

Таким чином, поєднання інвестиційних інструментів із грантовими механізмами формує комплексну систему фінансування відновлення України. Вона дозволяє не лише залучати значні обсяги капіталу, а й підвищувати його ефективність, прозорість і довгострокову стійкість економічного розвитку.

Залучення міжнародного капіталу в економіку України демонструє перехід від базової фінансової допомоги до складних ринкових інструментів

та програм співфінансування. Попри безпекові виклики, чисте сальдо прямих іноземних інвестицій в Україну за підсумками минулого року склало 1,82 млрд дол. США, а загальна потреба у зовнішньому фінансуванні на поточний період оцінюється у 39,3 млрд дол. США [10].

Цифрові показники інноваційних форм співробітництва

— Програми інновацій ЄС (Horizon Europe та EIC Accelerator): Для українського високотехнологічного бізнесу (у сферах GreenTech, AI, HealthTech) відкриті індивідуальні гранти розміром до 2,5 млн.євро на одну компанію для розробок із рівнем технологічної готовності TRL 5-6 і вище. Крім того, діють профільні кластерні гранти (наприклад, програма RESIST II для транспортного сектору) з виплатами до 60тис.євро на МСП;

— Проекти ДПП та концесії: За підтримки МФО готуються інфраструктурні інвестиційні пакети, де частка приватного капіталу має становити не менше 30–40 %, решта покривається гарантіями [5; 10].

Щодо масштабів новітніх механізмів інвестицій (рамкова програма UIF) слід зазначити, що основним каталізатором приватних інвестицій виступає інструмент Ukraine Investment Framework (UIF) — другий компонент чотирирічної програми ЄС Ukraine Facility загальним обсягом 50 млрд євро [5; 10].

Таблиця 3.2 – Параметри механізму Ukraine Investment Framework у складі програми Ukraine Facility 2024-2025 pp., прогноз до 2027 p.

Параметр механізму UIF	Обсяг фінансування	Цільове призначення / Ефект
Загальний бюджет	9,5 млрд євро	Створення гарантійного фонду для покриття ризиків приватних інвесторів
Мобілізаційний ефект	40 млрд євро	Сумарний обсяг залучених державних і приватних інвестицій в економіку
Прямі гранти у структурі	1,6 млрд євро	Фінансування технічної допомоги та субсидування відсоткових ставок
Розподіл за секторами	40 % (найбільша частка)	Пріоритетне інвестування у відновлення та декарбонізацію енергетики

Джерело: побудовано автором на основі даних [5; 10]

Грантова складова інтегрована безпосередньо у структуру макрофінансової допомоги та внутрішніх стимулів:

— Бюджетна грантова лінія Ukraine Facility: із загального пакета у 50 млрд євро, безповоротні гранти становлять 5,27 млрд євро (інші 33 млрд євро – це пільгові позики). На поточний період у межах цієї програми погоджено транші, які поєднують фінансову підтримку та виконання реформ (зокрема, черговий транш складає 2,8 млрд євро);

— Механізм змішаного фінансування: у межах угод, укладених на Конференціях з відновлення, активно застосовується формула, де 580 млн.євро безповоротних грантів виступають фінансовим важелем для розгортання кредитних ліній та залучення понад 10 млрд євро інвестицій від міжнародних банків;

— Внутрішні грантові програми зі співфінансуванням: державні інструменти розвитку (на кшталт програми «Робота» або нових безповоротних грантів для агропереробки й овочесховищ) вимагають обов'язкового залучення приватного капіталу, адже держава компенсує до 30% вартості проекту (але не більше 20 млн грн).

Висновки до розділу 3

Транскордонне співробітництво України стикається з комплексом взаємопов'язаних проблем, серед яких основними є безпекові виклики повномасштабної війни, нормативно-правові бар'єри, фінансова недостатність місцевих бюджетів та інституційна неспроможність органів місцевого самоврядування. Водночас надання Україні статусу держави-кандидата на вступ до ЄС відкрило доступ до програм Interreg NEXT та Інструменту передвступної допомоги IPA III з фінансуванням, що формує міцну фінансову основу для розвитку прикордонних регіонів. Перспективними напрямками визначено цифровізацію транскордонної взаємодії, розбудову «зеленої» економіки, модернізацію прикордонної інфраструктури.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад, сучасного стану та перспектив розвитку транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції було узагальнено основні наукові положення:

У ході першого розділу було розкрито теоретичні основи транскордонного співробітництва, а саме те, що транскордонне співробітництво є складною багаторівневою системою взаємодії між прикордонними регіонами різних держав, яка охоплює економічну, соціальну, культурну, екологічну та інституційну сфери. Його головною метою є посилення інтеграційних процесів, подолання бар'єрів між державами та забезпечення сталого розвитку прикордонних територій. Транскордонне співробітництво може класифікуватися за такими різними критеріями, як за територіальним рівнем (локальне, регіональне, міждержавне), за напрямками діяльності (економічне, гуманітарне, екологічне, інфраструктурне), а також за інституційною формою (єврорегіони, транскордонні кластери, спільні проекти, міжмуніципальні угоди). Суттєвий вплив мають єврорегіони як найпоширеніша форма інституційного співробітництва, що забезпечує координацію дій прикордонних територій.

Транскордонне співробітництво, як форма співробітництва почала використовуватися українськими суб'єктами та учасниками після прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року № 1861-IV, який і регулював відносини у цій сфері. Після втрати чинності даним законом, 24.04.2024 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», який визначив правові, економічні та організаційні засади міжнародного територіального співробітництва України з іноземними державами, що спрямоване на налагодження міжнародної територіальної співпраці між державами, регіонами і територіями з метою збалансованості соціально-економічного розвитку, забезпечення державних інтересів і безпеки

шляхом підтримання взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей регіонів і територій[36].

У другому розділі проаналізовано сучасний стан транскордонного співробітництва України. Дослідження європейського досвіду показує, що країни ЄС використовують цілісний підхід до розвитку прикордонних територій, який включає в себе ефективні механізми фінансування, розвинену інституційну систему та активну участь місцевих громад. Міжнародна територіальна співпраця регіонів України поступово розширюється, особливо в західних областях, які мають безпосередній кордон з країнами ЄС. Найбільш активними є проекти у сферах інфраструктури, охорони довкілля, освіти, туризму та розвитку малого і середнього бізнесу.

Однак розвиток співробітництва залишається нерівномірним. Це пов'язано з різним рівнем інституційної спроможності регіонів, фінансовими перешкодами та недостатньою координацією між учасниками.

Особливості реалізації програм Європейського Союзу, зокрема Interreg NEXT та Європейського інструменту сусідства, демонструють свій вплив у фінансуванні транскордонних проєктів. Ці програми сприяють модернізації інфраструктури, розвитку людського капіталу та впровадженню інноваційних рішень у прикордонних регіонах України, але ефективність їх реалізації часто залежить від рівня підготовки проєктів, адміністративної спроможності учасників та здатності забезпечити співфінансування.

Зокрема, у межах підрозділу 2.2 побудовано багатофакторну кореляційно-регресійну модель залежності ВВП України від параметрів транскордонного співробітництва в Єврореґіоні «Дністер» за 2014–2024 роки. Результуючим показником обрано ВВП у поточних цінах (млн дол. США), факторами — обсяги експорту та імпорту у торгівлі з Молдовою, чистий приплив прямих іноземних інвестицій та середньорічний обмінний курс гривні. Отримане рівняння регресії:
$$Y = -18030 + 201,32 \cdot x_1 - 268,57 \cdot$$

$x_2 + 3,35 \cdot x_3 + 1012,87 \cdot x_4$, при коефіцієнті детермінації $R^2 = 0,744$ і F-статистиці 4,35 ($p = 0,054$) доводить, що кожен додатковий мільйон доларів експорту до Республіки Молдова через коридор Єврорегіону «Дністер» генерує понад 201 млн дол. США приросту ВВП країни, що є значним мультиплікативним ефектом транскордонної торговельної активності. Позитивна торговельна динаміка з Молдовою навіть у 2022–2023 роках, коли прямі іноземні інвестиції обвальню скоротилися, лише підтвердила вищу інерційність та стійкість транскордонних торговельних зв'язків порівняно з інвестиційними потоками в кризових умовах.

У третьому розділі показано основні проблеми та перспективи розвитку транскордонного співробітництва України, такі як недостатній рівень фінансового забезпечення, складність доступу до міжнародних програм, обмежену інституційну спроможність місцевих органів влади, недосконалість нормативно-правового регулювання, а також негативний вплив воєнних дій і безпекових ризиків. Наведені аспекти значно ускладнюють реалізацію довгострокових транскордонних проєктів та знижують їхню ефективність. Водночас дослідження показало, що транскордонне співробітництво має значний потенціал розвитку в Україні. Наразі перспективними напрямками є розширення участі України у європейських програмах, активізація міжрегіонального партнерства, створення транскордонних кластерів, розвиток цифрових платформ взаємодії, а також удосконалення механізмів управління проєктами. Також варто сфокусуватись на інноваційних формах співробітництва, які передбачають використання цифрових технологій, смарт-спеціалізації регіонів та інтеграцію бізнес-структур у міжнародні ланцюги створення вартості. Не менш важливим є залучення міжнародних інвестицій і грантових ресурсів, що дозволить посилити фінансову базу регіонального розвитку, модернізувати інфраструктуру та сприяти відновленню економіки України. У цьому контексті міжнародне територіальне співробітництво виступає не лише інструментом міжнародної взаємодії, але й важливим чинником післявоєнного відновлення держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Eurostat. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Home – Interreg NEXT PL-UA 2021-2027. Interreg NEXT PL-UA 2021-2027. URL: <https://pl-ua.eu/en> (дата звернення: 19.04.2026).
3. Home. Interreg VI-A NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Programme 2021-2027. URL: <https://next.huskroua-cbc.eu> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Inforegio – EU Cross-border cooperation survey (2020). URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/ (дата звернення: 09.05.2026).
5. Inforegio Interreg NEXT programmes. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/next_en (дата звернення: 16.04.2026).
6. Interreg VI-A NEXT Romania–Ukraine Programme 2021–2027. URL: <https://ro-ua.net/en/home-2021-2027> (дата звернення: 03.05.2026).
7. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 06.05.2026).
8. The World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm (дата звернення: 19.04.2026).
9. UNCTADSTAT DATA CENTER. URL: <https://unctad.org/statistics> (дата звернення: 30.03.2026).
10. World Bank. Global Economic Prospects, January 2025 Washington, DC: World Bank Group, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects> (дата звернення: 27.03.2026).
11. World Trade Organization. World Trade Report 2024. Geneva: WTO Publications, 2024.
12. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. Серія «Євроінтеграція: український вимір» : монографія. Ужгород : Ліра, 2009. 520 с.

13. Атаманчук З. А., Кузьменко Є. Г. Виклики та можливості розвитку зовнішньої торгівлі України під час війни. *Економіка та суспільство*. №72. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5703> (дата звернення: 14.03.2026).

14. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua> (дата звернення: 19.04.2026).

15. Головне управління статистики у Вінницькій області. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php> (дата звернення: 03.04.2026).

16. Горностай Н. І. Нормативно-правове забезпечення транскордонного співробітництва в Україні. Розвиток національної інноваційної системи. 2024. № 3. URL: <https://doi.org/10.35668/2520-6524-2024-3-05> (дата звернення: 04.05.2026).

17. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть: нові пріоритети. Монографія. Київ : Наукова думка, 2006. 512 с.

18. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106 (дата звернення: 01.03.2026).

19. Єврорегіон «Дністер». URL: <https://dniester.eu/uk/> (дата звернення: 03.04.2026).

20. Інвесторам – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/invest/investoram> (дата звернення: 16.04.2026).

21. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. Монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.

22. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Монографія. Львів: ІРД НАН України. 2003. 222 с.

23. Новак Г., Бутенко Т. Податки та транскордонне співробітництво в системі державної регіональної політики. *Економіка і регіон*. 2025. № 3(98). С. 64–69.

24. Окуньовська Ю. В. Транскордонне співробітництво з Україною в

умовах війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2022. № 7. С. 70–74.

25.Олександра М. Правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні. «Консультант» Юридичний маркетплейс: послуги юриста онлайн – consultant.net.ua. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/9427> (дата звернення: 15.03.2026).

26.Орехова Т. В., Іванов А. В. Вплив транскордонних злиттів і поглинань на конкурентне середовище. *Економіка і організація управління*. 2017. № 2 (26). С. 21–28.

27. Вінницька обласна військова адміністрація. Офіційний сайт. URL: <https://www.vin.gov.ua> (дата звернення: 14.05.2026).

28.Павліха Н. В., Зелінська О. З. Транскордонне співробітництво як інструмент релокації та формування інклюзивного ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-28> (дата звернення: 19.04.2026).

29. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень. Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 212 с.

30. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 03.05.2026).

31. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 03.05.2026).

32.Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2026).

33.Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2026).

34. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України в редакції від

12.04.2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2026).

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 року. URL: (дата звернення: 14.05.2026).

36. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України від 24.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text> (дата звернення: 16.04.2026).

37. Волкова Н. Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС в умовах російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2257> (дата звернення: 26.03.2026).

38. Стегній С. Транскордонне співробітництво України та ЄС: соціально-економічні наслідки та перспективи. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. URL: <https://heraldes.khmn.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1697> (дата звернення: 15.04.2026).

39. Транскордонне співробітництво як форма інтеграції до регіонального економічного простору (за матеріалами ГО «Євро регіон «Дністер»). URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=31529> (дата звернення: 04.05.2026).

40. Транскордонне співробітництво. Вінницька обласна Рада. URL: <https://vinrada.gov.ua/transkordonne-spivrobitnictvo-2.htm> (дата звернення: 03.05.2026).

41. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 19.03.2026).

42. Костюк М. В. Розвиток транскордонного співробітництва України. Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та

глобальній економіці : *Матеріали XXVI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (2 квітня, 2026 р., м. Вінниця). Вінниця: ДонНУ імені В. Стуса. С. 28-31.*

43. Костюк М. В., Атаманчук З. А. Фінансові механізми та регіональний вимір транскордонного співробітництва України. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти : *Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (15 травня, 2026 р.). МДУ / за заг. ред. Х.С. Мітюшкіної. Київ: МДУ, 2026. С. 12-14.*